

VU Research Portal

Typen niet-stemmers

Krouwel, A.P.M.; van Lindert, Jeroen; Kutiyski, Yordan; Pupovac, David

2018

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Krouwel, A. P. M., van Lindert, J., Kutiyski, Y., & Pupovac, D. (2018). *Typen niet-stemmers: Onderzoek naar verschillende typen niet-stemmers en hun beweegredenen om sommige verkiezingen wel en andere niet te gaan stemmen*. (Kenniskbank Openbaar Bestuur). Ministerie van BZK.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Typen niet-stemmers

Onderzoek naar verschillende typen niet-stemmers en hun beweegredenen om sommige verkiezingen wel en andere niet te gaan stemmen.

Onderzoek uitgevoerd door Kieskompas in opdracht van het
Nederlandse ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
Eindrapport dinsdag 21 augustus 2018.

André Krouwel, Jeroen van Lindert, Tom Etienne, Yordan Kutiyiski en David Pupovac

› Inhoudsopgave

• Inhoudsopgave	2
• Over Kieskompas	4
• Over het onderzoek naar ‘situationele niet-stemmers’	4
• Doelstelling onderzoek	4
• Opzet onderzoek	4
• Opkomst bij verkiezingen van de eerste en tweede orde	5
• Oorzaken van (niet-)stemmen	6
• ‘Stemzekerheid’ en ‘stemzekerheid tweede orde verkiezingen’	6
• Effecten van achtergrond, sociale en politieke houdingen op ‘stemzekerheid’	6
• Typen ‘niet-stemmers’	10
• Clusteranalyse (2 groepen)	12
• Clusteranalyse: 4 typen niet-stemmers	13
• Stemkans en beweegredenen van de vier typen niet-stemmers	18
• De boze afhaker	20
• De kwetsbare buitenstaander	21
• De levenscyclus-afhankelijke instapper	22
• De toevallige thuisblijver	23
• Appendix	28
• 1. Figuren achtergrondkenmerken typen niet-stemmers	28
• 1.1 Leeftijd	28
• 1.2 Opleiding	29
• 1.3 Stemgedrag	30
• 2. Indexen	31
• 2.1 Stemzekerheid	31
• 2.2 Gevoel van burgerschap	32
• 2.3 Politiek zelfvertrouwen	32
• 2.4 Vertrouwen in instituties	32
• 2.5 Politiek cynisme	32
• 2.6 Gevoel van eenzaamheid	33
• 2.7 Betrokkenheid bij samenleving	33
• 2.8 Kwaliteit baan	33
• 2.9 Baanonzekerheid (1)	33
• 2.10 Baanonzekerheid (2)	34
• 2.11 Traditionele media	34
• 2.12 Gebruik van sociale media	34

• 3. Factor en betrouwbaarheidsanalyse	35
• 3.1 Stemzekerheid (alle verkiezingen)	35
• 3.2 Stemzekerheid (second-order verkiezingen)	36
• 3.3 Index: Betrokkenheid bij samenleving	37
• 3.4 Index: Gevoel van burgerschap	38
• 3.5 Index: Gevoel van eenzaamheid	40
• 3.6 Index: Baanonzekerheid (1)	41
• 3.7 Index: Baanonzekerheid (2)	42
• 3.8 Index: Kwaliteit baan	44
• 3.9 Index: Politiek cynisme	46
• 3.10 Index: Politiek zelfvertrouwen	47
• 3.11 Index: Media	48
• 3.12 Index: Vertrouwen in instituties	49
• 4. Analyses voor clusters	51
• 5. Toelichting weging	53
• 6. Vragenlijst	54

Figuur 1: Correlatietabellen participatie dimensie	10
Figuur 2: Correlatietabellen sociaaleconomische dimensie	11
Figuur 3: Redenen om niet (altijd) te stemmen	25
Figuur 4: Redenen om (mogelijk) niet te gaan stemmen bij de aankomende Provinciale Statenverkiezingen	26
Figuur 5: Redenen om (mogelijk) niet te gaan stemmen bij de aankomende waterschapsverkiezingen	27
Figuur 7: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Leeftijd	28
Figuur 6: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Leeftijd	28
Figuur 8: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Opleidingsniveau	29
Figuur 9: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Opleidingsniveau	29
Figuur 10: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Stemgedrag Tweede Kamer verkiezingen	30
Figuur 11: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Stemgedrag gemeenteraadsverkiezingen	30

Tabel 1: Respondenten van het onderzoek	4
Tabel 2: Opkomst verkiezingen	5
Tabel 3: Enkele patronen 'niet-stemmers' op basis van deelname aan verschillende verkiezingen	6
Tabel 4: Regressietabel stemzekerheid alle verkiezingen	7
Tabel 5: Regressietabel stemzekerheid tweede orde verkiezingen	7
Tabel 6: Participatie dimensie clusteranalyse	10
Tabel 7: Sociaaleconomische dimensie clusteranalyse	11
Tabel 8: Typen niet-stemmers	13
Tabel 9: Scores indexen per type niet-stemmer	13
Tabel 10: Vier typen situationele niet-stemmers en hun stemkans bij verschillende verkiezingen	18
Tabel 11: Categorisering van redenen om niet te stemmen	19
Tabel 12: Redenen om thuis te blijven per type niet-stemmer	19

Over Kieskompas

Bij Kieskompas brengen we politieke opinies en maatschappelijke trends in beeld. Dat doen we via gericht panelonderzoek en met behulp van online tools en events. Zo helpen we wetenschappelijk en onafhankelijk onderzoek een stapje vooruit. Het bedrijf Kieskompas wordt dan ook gevormd door een groep betrokken en enthousiaste wetenschappers die betrouwbare (politieke) informatie leveren aan kiezers en besluitvormers.

Over het onderzoek naar 'situationele niet-stemmers'

Doelstelling onderzoek

Dit onderzoek heeft als doel om meer inzicht te verkrijgen in de kenmerken en beweegredenen van kiezers die wel eens een verkiezing overslaan. Dit onderzoek verschilt scherp van eerder onderzoek naar niet-stemmen, doordat mensen niet het stempel 'stemmer' of 'niet-stemmer krijgen. Lang niet alle Nederlanders die stemgerechtigd zijn, nemen ook daadwerkelijk deel aan alle verkiezingen. Vooral bij zogenaamde verkiezingen van de 'tweede orde', voor de gemeenteraad, Provinciale Staten, de waterschappen en voor het Europees parlement, blijven veel kiezers thuis. Bijna twee-derde van de stemgerechtigden slaat weleens een verkiezing over. Tussen diegenen die echt altijd gaan stemmen (trouwe kiezers) en structurele afhakers – burgers die nooit (meer) stemmen – zit een grote variantie aan typen situationele (niet-)stemmers. Niet iedere situationele niet-stemmer is hetzelfde en het patroon van wegblijven bij verkiezingen verschilt eveneens. Hier onderzoeken we welke typen situationele niet-stemmers kunnen worden onderscheiden en wat de belangrijkste beweegredenen zijn om een bepaalde verkiezing niet te gaan stemmen.

Opzet onderzoek

Al meer dan 12 jaar doet Kieskompas onderzoek onder Nederlandse kiezers en brengen wij – op een unieke wijze – het stemgedrag en stemintenties van miljoenen burgers in beeld. Het grote bereik van Kieskompas stelt ons in staat een beter beeld te krijgen van de verschillende typen situationele niet-stemmers. We hebben uit de ruim honderdduizend Kieskompas panelleden diegenen benaderd die eerder hadden aangegeven weleens een verkiezing over te slaan. Let op: dit onderzoek vergelijkt dus mensen binnen de groep 'situationele niet-stemmers' en het is dus veel meer dan een vergelijking tussen stemmers en thuisblijvers. Op basis van een uitgebreide literatuurstudie, eerder onderzoek naar niet-stemmers door de auteurs en op basis van waargenomen patronen en trends in de Kieskompas data is een uitgebreide enquête opgesteld waarmee we de verbanden tussen achtergrondkenmerken, psychografische karakteristieken, gevoelens van sociale en economische precariteit en politieke attitudes bij situationele niet-stemmers kunnen worden onderzocht.

Middels een uitvoerige scan van honderden bestaande datasets van Kieskompas zijn panelleden geselecteerd die eerder hebben aangaven niet (zeker te weten) of ze gaan stemmen of aangaven daadwerkelijk een verkiezing over te slaan. In totaal hebben wij 12.049 'situationele niet-stemmers' kunnen identificeren en de enquête gestuurd. Daarnaast hebben we ook de enquête uitgestuurd naar ruim 8000 willekeurige panelleden om te zien hoeveel daarvan in tweede instantie ook aangeven wel eens een verkiezing over te slaan. In totaal is de enquête door 20.119 Kieskompas panelleden ontvangen, waarvan 10.274 respondenten zijn begonnen en 9.652 de vragenlijst volledig hebben ingevuld (zie Tabel 1).

Datum	Aantal panelleden	Afgerond	Herinnerd
10 mei 2018	12.049 '(situationele) niet-stemmers'	6.153	15 en 21 mei 2018
10 mei 2018	7.837 'willekeurige panelleden'	3.438	
16 mei 2018	233 'nieuwe panelleden'	61	21 mei 2018

Tabel 1: Respondenten van het onderzoek

Om de resultaten van de analyses representatiever te maken voor de totale Nederlandse populatie is een weging op de resultaten van het panel uitgevoerd. Er is hierbij gewogen op leeftijd, geslacht, opleiding en stemgedrag bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezing (zie appendix 5, 'Toelichting weging' voor een uitgebreide beschrijving van de wegingsmethode en andere methodologische overwegingen).

Opkomst bij verkiezingen van de eerste en tweede orde

In Nederland worden vijf landsbrede verkiezingen gehouden: de Tweede Kamerverkiezingen, gemeenteraadsverkiezingen, Provinciale Statenverkiezingen, waterschapsverkiezingen en Europese Parlementsverkiezingen. De hoogste opkomst is bij Tweede Kamerverkiezingen waar afgelopen jaar meer dan 8 op de 10 stemgerechtigden hun stem uitbrachten. Wegblijven komt het meest voor bij de waterschapsverkiezingen, waar in 2008 de opkomst slechts 28 procent was. In 2015 steeg dat tot 43 procent. Toen vonden de waterschapsverkiezingen tegelijk plaats met de Provinciale Statenverkiezingen. Bij Europese verkiezingen blijft bijna 2/3 van de stemgerechtigden thuis, bij de laatste verkiezing voor het Europees Parlement was de opkomst slechts een magere 37 procent. Voor Provinciale Statenverkiezingen en de gemeenteraad maakt rond de helft van de Nederlanders die mogen stemmen de gang naar de stembus. In de onderstaande tabel (2) kunt u de exactere opkomstpercentages van de afgelopen verkiezingen zien.

Verkiezing	Soort verkiezing	Verkiezingsjaar	Opkomst
Tweede Kamerverkiezingen	Eerste orde	2017	81,6%
Gemeenteraadsverkiezingen	Tweede orde	2018	54,9%
Provinciale Statenverkiezingen	Tweede orde	2015	47,8%
Waterschapsverkiezingen	Tweede orde	2015	43,5%
Europese parlementsverkiezingen	Tweede orde	2014	37,3%

Tabel 2: Opkomst verkiezingen

Kortom, tussen het opkomstpercentage bij de Tweede Kamerverkiezingen en tweede orde verkiezingen zit een 'opkomst-gat' van 26,7 procent (gemeenteraadsverkiezingen) tot 44,3 procent (Europese parlementsverkiezingen). Met de eerste waterschapsverkiezingen in 2008 is er zelfs een verschil van ruim 50 procent. Bij de laatste gemeenteraadsverkiezing bleven 6 miljoen van de 12 miljoen kiesgerechtigden thuis. Deze sterk wisselende opkomstpercentages per verkiezing laten zien dat het te simpel is om iemand het stempel 'stemmer' of 'niet-stemmer' op te drukken. Tussen kiezers die iedere verkiezing de gang naar de stembus maken en diegenen die structureel zijn afgehaakt zitten vele gradaties van 'niet-stemmen'. Een groot deel van deze 'situationele niet-stemmers' stemt bij de Tweede Kamerverkiezingen, maar slaan soms een verkiezing van de 'tweede orde', zoals gemeenteraadsverkiezingen, Provinciale Statenverkiezingen, verkiezingen voor het Europees Parlement, waterschapsverkiezingen of referenda over. In dit onderzoek gaan wij op zoek naar de motieven en kenmerken van deze situationele niet-stemmers, maar vooral zullen we pogen om binnen deze meerderheid van Nederlandse burgers verschillende typen 'niet-stemmers' te onderscheiden.

Type	TK	PS	GR	WS	EP	REF
Trouwe kiezer						
Referendum weigeraar						
Tweede orde verkiezing afhakers						
Europese Aanhaker						
Nationale Aanhaker						
Totale Afhakers						

Groen = stemt wel, **rood** = stemt niet

Tabel 3: Enkele patronen 'niet-stemmers' op basis van deelname aan verschillende verkiezingen

› Oorzaken van (niet-)stemmen

› 'Stemzekerheid' en 'stemzekerheid tweede orde verkiezingen'

Dit onderzoek verschilt scherp van traditioneel verkiezingsonderzoek naar niet-stemmen, doordat mensen geen stempel van 'stemmer' of 'niet-stemmer' opgeplakt krijgen door het al dan niet deelnemen aan één verkiezing. Daarnaast is het een bekend verschijnsel dat respondenten bij vragen over politieke participatie hun eigen deelname over-rapporteren en de meting van niet-deelname bij verkiezingen problematisch is. Wij hebben daarom respondenten geselecteerd die al eerder aangaven niet gestemd te hebben of aangeven (mogelijk) niet te gaan stemmen. We hebben hen gevraagd naar hun stemgedrag bij de afgelopen Tweede kamer- en gemeenteraadsverkiezing, en hun stemkans voor de aankomende Provinciale Staten- en waterschapsverkiezing. Daarnaast hebben we een algemene vraag gesteld - 'hoe vaak stemt u?' - met de antwoord categorieën: 'Ik heb tot nu toe gestemd bij alle verkiezingen waar ik mocht stemmen', 'Ik stem altijd, maar ik heb weleens een enkele verkiezing gemist', 'Ik stem soms wel en soms niet', 'Ik stem zelden of nooit' en 'Ik heb nog nooit gestemd.'

Deze vijf vragen naar politieke participatie in specifieke verkiezingen en over deelname in het algemeen geven een nauwkeuriger beeld van het stemgedrag van respondenten dan simpelweg iemand te bestempelen als 'niet-stemmer' of 'stemmer' op basis van één verkiezing, zoals in traditioneel kiezersonderzoek meestal gebeurt. Door deze vragen samen te voegen tot een index van 'stemzekerheid' (met alle vijf vragen) en een index van 'stemzekerheid tweede orde verkiezingen' (zonder de vraag over Tweede Kamerverkiezingen) kunnen we diepgaande analyses uitvoeren (zie appendix 2.1 voor de precieze berekening van deze indices). We hebben de verkiezingen in deze stemzekerheidsindexen eveneens gewogen, gebruik makend van het meest recente opkomstpercentage van de desbetreffende verkiezing. Hierdoor telt een verkiezing met een hogere opkomst (bijvoorbeeld Tweede Kamerverkiezing) dus minder zwaar en krijgen we een scherper beeld van het patroon van niet-stemmen bij Nederlandse verkiezingen.

› Effecten van achtergrond, sociale en politieke houdingen op 'stemzekerheid'

In dit rapport zullen allereerst de effecten worden gerapporteerd van achtergrondkenmerken, gevoel van burgerschap, politiek zelfvertrouwen, institutioneel vertrouwen, politiek cynisme, gevoelens van eenzaamheid, maatschappelijke betrokkenheid, mediagebruik en de mate van economische precariteit. Deze factoren zijn geselecteerd op basis van uitgebreid literatuuronderzoek en verklaren doorgaans voor een substantieel deel de

politieke participatie van burgers. Nadat we deze effecten hebben gerapporteerd in een traditionele causale analyse, gebruiken we al deze variabelen vervolgens in een clusteranalyse om te zien in welke mate deze factoren met elkaar samenhangen. Wij pogen hiermee verschillende typen niet-stemmers te identificeren.

Allereerst rapporteren we in Tabel 4 en Tabel 5 de effecten van de hierboven genoemde determinanten van politieke deelname op zowel de stemzekerheid-index voor de vijf landsbrede verkiezingen als de index voor deelname aan tweede orde verkiezingen. De volledige vragenlijst is te vinden in appendix 6. De constructie van de verschillende indexen is te vinden in appendix 2. Voor de lezersvriendelijkheid zullen we de verschillende indexen hieronder ook iedere keer kort introduceren. Omdat de onderzoekspopulatie hier sterk verschilt van traditioneel onderzoek naar niet stemmen – wij hebben immers specifiek mensen benaderd die al eerder aangaven weleens een verkiezing over te slaan - is het interessant de gevonden effecten te vergelijken met het Nationaal Kiesonderzoek.

Regressietabel 'Stemzekerheid' (alle verkiezingen)

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6		Model 7	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
(Constant)	7.68***	0.18	-0.85***	0.15	8.45***	0.31	7.86***	0.12	6.99***	0.36	6.32***	0.17	-1.38*	0.66
Leeftijd	-0.02	0.00											-0.06***	0.00
Geslacht (man=1; vrouw=2)	0.09***	0.06											0.11***	0.08
Hoogste opleiding	-0.06***	0.02											-0.13***	0.03
Burgerschap en zelfvertrouwen														
Gevoel van burgerschap			0.55***	0.04									0.52***	0.06
Politiek zelfvertrouwen			0.16***	0.04									0.19***	0.06
Cynicisme en vertrouwen														
Vertrouwen in instituties					0.15***	0.03							0.09***	0.04
Politiek cynisme					-0.23***	0.06							0.04	0.07
Samenleving														
Gevoel van eenzaamheid							-0.06***	0.07					0.04*	0.10
Betrokkenheid bij samenleving							0.15***	0.03					0.09***	0.09
Precariteit														
Kwaliteit baan									0.07***	0.10			-0.01	0.09
Baanonzekerheid (1)									-0.06**	0.11			0.00	0.10
Baanonzekerheid (2)									0.03	0.11			0.01	0.09
Gebruik van media														
Traditionele media											0.11***	0.04	-0.05***	0.05
sociale media											0.02	0.02	-0.01	0.02
N	6727		6604		5677		6665		3449		6482		2889	
Model Adj. R ²	0.01		0.38		0.12		0.03		0.01		0.02		0.40	

***p < .001 **p < .01 *p < .05 Source: 2018 Kieskompas

Tabel 4: Regressietabel stemzekerheid alle verkiezingen

Regressietabel: 'Stemzekerheid tweede orde verkiezingen'

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6		Model 7	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
(Constant)	7.32***	0.19	-1.22***	0.16	8.18***	0.33	7.72***	0.13	6.91***	0.37	6.31***	0.18	-1.37	0.71
Leeftijd	-0.01	0.00											-0.06***	0.00
Geslacht (man=1; vrouw=2)	0.07***	0.07											0.08***	0.09
Opleiding	-0.03*	0.03											-0.09***	0.03
Burgerschap en zelfvertrouwen														
Gevoel van burgerschap			0.55***	0.04									0.53***	0.07
Politiek zelfvertrouwen			0.15***	0.04									0.18***	0.06
Cynicisme en vertrouwen														
Vertrouwen in instituties					0.15***	0.03							0.08***	0.04
Politiek cynisme					-0.22***	0.06							0.05*	0.08
Samenleving														
Gevoel van eenzaamheid							-0.06***	0.08					0.04*	0.11
Betrokkenheid bij samenleving							0.16***	0.03					0.09***	0.04
Precariteit														
Kwaliteit baan									0.06**	0.10			-0.02	0.09
Baanonzekerheid (1)									-0.07***	0.11			-0.02	0.10
Baanonzekerheid (2)									0.02	0.11			0.00	0.1
Gebruik van media														
Traditionele media											0.10***	0.04	-0.05**	0.05
sociale media											0.02	0.02	-0.02	0.03
N	6727		6604		5677		6665		3449		6482		2889	
Model Adj. R ²	0.01		0.37		0.12		0.03		0.02		0.01		0.38	

***p < .001 **p < .01 *p < .05 Source: 2018 Kieskompas

Tabel 5: Regressietabel stemzekerheid tweede orde verkiezingen

In het **eerste model** hebben we uitsluitend de achtergrondkenmerken- leeftijd, geslacht en opleidingsniveau – meegenomen. Bij deze onderzoekspopulatie heeft *leeftijd* een zwak negatief, maar niet significant effect op de *stemzekerheid*. Deze lage significantie is niet verbazingwekkend omdat we uit ander onderzoek weten dat zowel jongere generaties minder deelnemen aan verkiezingen en ook mensen op latere leeftijd politiek afhaken, waardoor er een curve-lineair verband ontstaat tussen leeftijd en politieke deelname. In dit model komt ook naar voren dat de '*stemzekerheid*' bij *vrouwen* hoger is dan bij *mannen*, hetgeen in overeenstemming is met eerdere onderzoeken. Tot slot heeft *opleiding* een zeer gering effect onder onze populatie van 'situationele niet-stemmers'. In tegenstelling tot eerder onderzoek heeft *opleiding* een zwak negatief effect op de *stemzekerheid*. Deze afwijkende bevinding kan verklaard worden doordat wij niet alle kiezers meenemen en ons uitsluitend richten op de groep (situationele) niet-stemmers. Hierdoor kan het effect van *opleiding* dan wegvallen, omdat alle hoogopgeleide trouwe kiezers niet zijn benaderd. Overigens zien we in het onderzoek van Paul Dekker en Josje de Ridder (2017) bij de laatste Tweede Kamerverkiezingen dat het opleidingsniveau waarschijnlijk voornamelijk doorwerkt in geringe politieke betrokkenheid en vertrouwen.

Bij het **tweede model**, dat burgerschap en politiek zelfvertrouwen meet, zien we veel grotere effecten en een aanzienlijke verklaringskracht ($r^2=0.38$). De index met het grootste effect in dit model is het '*gevoel van burgerschap*'. Vooral als respondenten aangeven zich schuldig te voelen als ze niet zouden stemmen, stemmen als een bijzondere gebeurtenis zien, en het er mee oneens zijn dat stemmen persoonlijk niets oplevert, zien we de '*stemzekerheid*' aanzienlijk toenemen. Dit is conform de verwachtingen, maar de sterkte van dit effect maakt het heel interessant voor opkomst-bevorderende campagnes. Naast burgerschap hebben we ook *politiek zelfvertrouwen* gemeten. Ook hier zien we een sterk positief effect op zowel de algemene stemneiging als op de stemzekerheid bij verkiezingen van de tweede orde. Mensen die aangeven een verkiezingscampagne intensief te volgen, geïnteresseerd in politiek te zijn en geen moeite hebben om een partij te kiezen omdat ze weten waar de partijen voor staan, zien we een hogere '*stemzekerheid*'. Dit effect van *politiek zelfvertrouwen* op politieke deelname is in overeenstemming met eerder kiezersonderzoek.

In het **derde model** keken we naar een aantal attitudes die we kunnen samenvatten als politiek cynisme en vertrouwen in (politieke) instituties. Ook hier zien we sterke en significante effecten en een redelijke verklaringskracht ($r^2=0.12$) van het totale model op deelname bij verkiezingen, ook van de tweede orde. Alle panelleden zijn gevraagd naar hun vertrouwen in instituties zoals de media, vakbonden, de Tweede Kamer, de regering, de politie en politieke partijen. Conform de verwachting en eerder onderzoek blijkt ook dat onder deze populatie dat de '*stemzekerheid*' toeneemt op het moment dat het *institutioneel vertrouwen* groter is. Dit effect blijft even sterk en significant als we alleen kijken naar deelname aan tweede orde verkiezingen. Eveneens conform de verwachting blijkt de mate van '*politiek cynisme*' uiterst relevant. Op het moment dat iemand aangeeft te vinden dat de democratie niet goed functioneert, of het gevoel heeft dat stemmen niks oplevert en politici niet geïnteresseerd in zijn of haar mening zijn, neemt de stemzekerheid behoorlijk af. Dit effect is van gelijke grootte voor deelname aan verkiezingen van de tweede orde.

In dit onderzoek hebben we respondenten ook gevraagd naar hun positie in de samenleving. Deze effecten zijn te zien in het **vierde model**. Zo zijn mensen bevraagd naar '*gevoel van eenzaamheid*' door hen te laten aangeven hoeveel vrienden ze hebben, of ze weleens gezelschap missen of zich geïsoleerd dan wel buitengesloten voelen. We vinden inderdaad een klein maar significant effect, waaruit blijkt dat hoe groter het gevoel van eenzaamheid, hoe lager de '*stemzekerheid*' wordt. Een groter effect vinden we, zoals verwacht, bij de items die de '*betrokkenheid bij de samenleving*' meten. We vroegen respondenten of ze zich actief inzetten voor de buurt, stad, vereniging of sportclub of een ander soort vrijwilligerswerk doen. We zijn aanzienlijk positieve en significante effecten van maatschappelijke betrokkenheid op politieke deelname, ook in verkiezingen van de tweede orde. Hoe hoger de *betrokkenheid bij de samenleving*, hoe hoger de zekerheid van politieke deelname. Hoewel het totale model een beperkte verklaringskracht ($r^2=0.03$) heeft biedt deze link tussen maatschappelijke en politieke betrokkenheid belangrijke aanknopingspunten voor opkomstbevordering.

In dit onderzoek is een innovatieve meting opgenomen gevoelens van economische 'precariteit', waarvan we de effecten in het **vijfde model** zien. Allereerst zijn mensen gevraagd naar de '*kwaliiteit van hun baan*' door vragen te beantwoorden over de vrijheid om beslissing te maken, de beloning die ze ontvangen en de kans om verder carrière te maken. We zien een gering positief en significant effect: meer tevredenheid over het werk

verhoogt de *stemzekerheid*, ook in verkiezingen van de tweede orde. Eveneens zijn twee indices opgenomen over de mate waarin burgers zich economisch kwetsbaar voelen en denken werk en inkomen te verliezen. Als eerste is een index ('*baanonzekerheid 1*') opgenomen, waarbij respondenten konden aangeven of ze verwachtten dat het aantal beschikbare werkuren zal afnemen, of men bang is om in de nabije toekomst ontslagen te worden of het gevoel hebben dat ze volgens hun manager niet genoeg werken. Ook namen we een index ('*baanonzekerheid 2*') op waarin items zaten die meten in welke mate respondenten bezorgd zijn dat hun salaris zal verminderen, zij denken dat toekomstige veranderingen hun kennis en kunde minder nuttig zal maken, de angst om oneerlijk behandeld te worden en in de nabije toekomst ontslagen te worden. We zien hier uitsluitend bij de *eerste baanonzekerheid-index* een gering maar significant negatief effect, waaruit blijkt dat naarmate men meer economische kwetsbaarheid ervaart men ook minder zal deelnemen aan verkiezingen. Dat effect blijft overeind bij verkiezingen van de tweede orde. De tweede baanonzekerheid-index genereert geen significante effecten en het totale precariteits-model heeft slechts een beperkte verklaringskracht ($r^2=0.03$).

Tenslotte hebben we respondenten eveneens gevraagd naar het media-gebruik. In het **zesde model** is te zien dat er vooral een positief significant effect uitgaat van het gebruik van *traditionele media*. Het gebruik van *sociale media* genereert onder deze onderzoekspopulatie geen significant effect. Het positieve effect van *traditionele media* als tijdschriften, kranten of boeken lezen, tv kijken of de radio luisteren blijft ook overeind voor verkiezingen van de tweede orde.

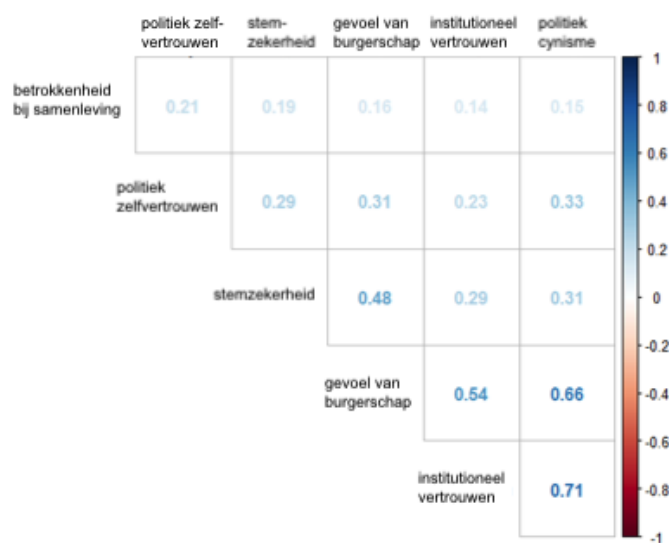
In het volledige model is te zien dat deze factoren de zekerheid van deelname bij verkiezingen van de eerste en tweede orde voor een aanzienlijk kunnen verklaren ($r^2=0.40$). Het gaat in dit onderzoek niet primair over deze effecten, maar we gebruiken deze items om typen niet-stemmers te identificeren. Hiervoor maken we gebruik van methoden van clusteranalyse die hieronder wordt uitgelegd en die vier verschillende typen niet-stemmers oplevert.

Typen 'niet-stemmers'

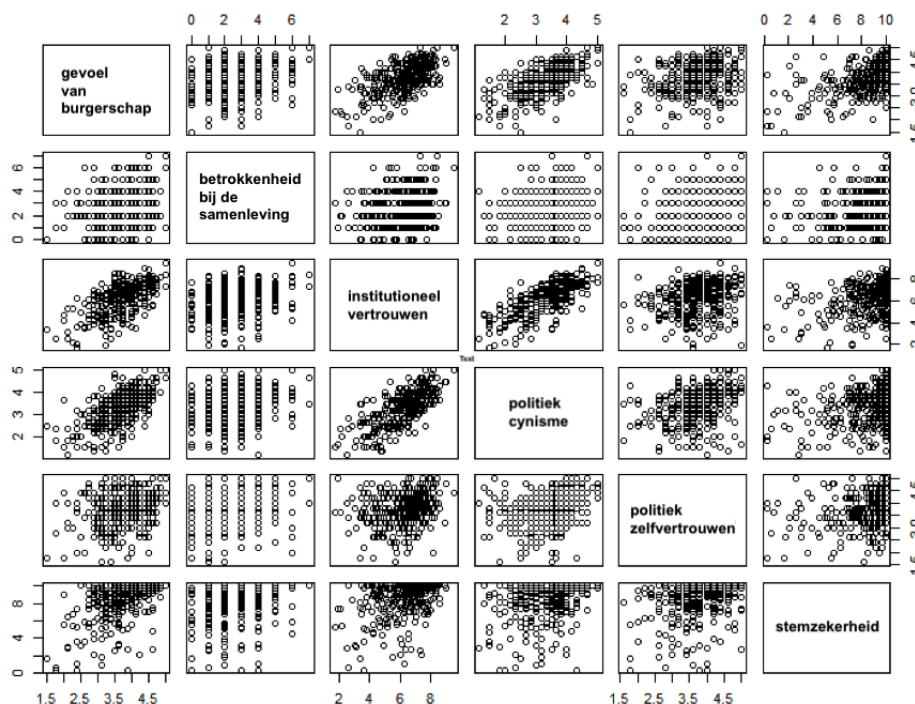
In dit onderzoek gaan we ervan uit dat niet iedereen die weleens een verkiezing overslaat hetzelfde is, maar we onderscheid kunnen maken tussen verschillende typen niet-stemmers. Ook denken we dat de beweegredenen om weg te blijven bij verkiezingen kunnen verschillen. Om de verschillende soorten niet-stemmers te onderscheiden op basis van hun beweegredenen gebruiken we een clusteranalyse, waarbij objecten classificeren (groeperen in 'clusters' of 'klassen') op grond van hun kenmerken. Onze aanname was dat deze clusters vooral zouden verschillen op basis van een sociaaleconomische dimensie en een participatie-dimensie. We hebben daarom eerst onderzocht of de door ons verwachte dimensionaliteit in de dataset zichtbaar werden.

De participatie-dimensie

Uit de analyse blijkt een duidelijke en sterke samenhang van de indices ('gevoel van burgerschap', 'institutioneel vertrouwen', 'politek cynisme', 'politek zelfvertrouwen' en 'betrokkenheid bij de samenleving') die werden verondersteld een participatie-dimensie te vormen. We zien dat de gebruikte indexen sterk gecorreleerd zijn, maar eveneens dat burgerschapsgevoel, institutioneel vertrouwen en betrokkenheid bij de samenleving wel afzonderlijke variabiliteitsbronnen creëren.

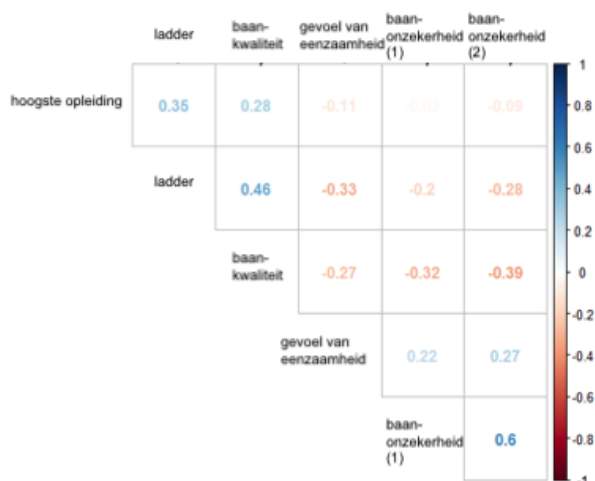
Tabel 6: Participatie dimensie clusteranalyse

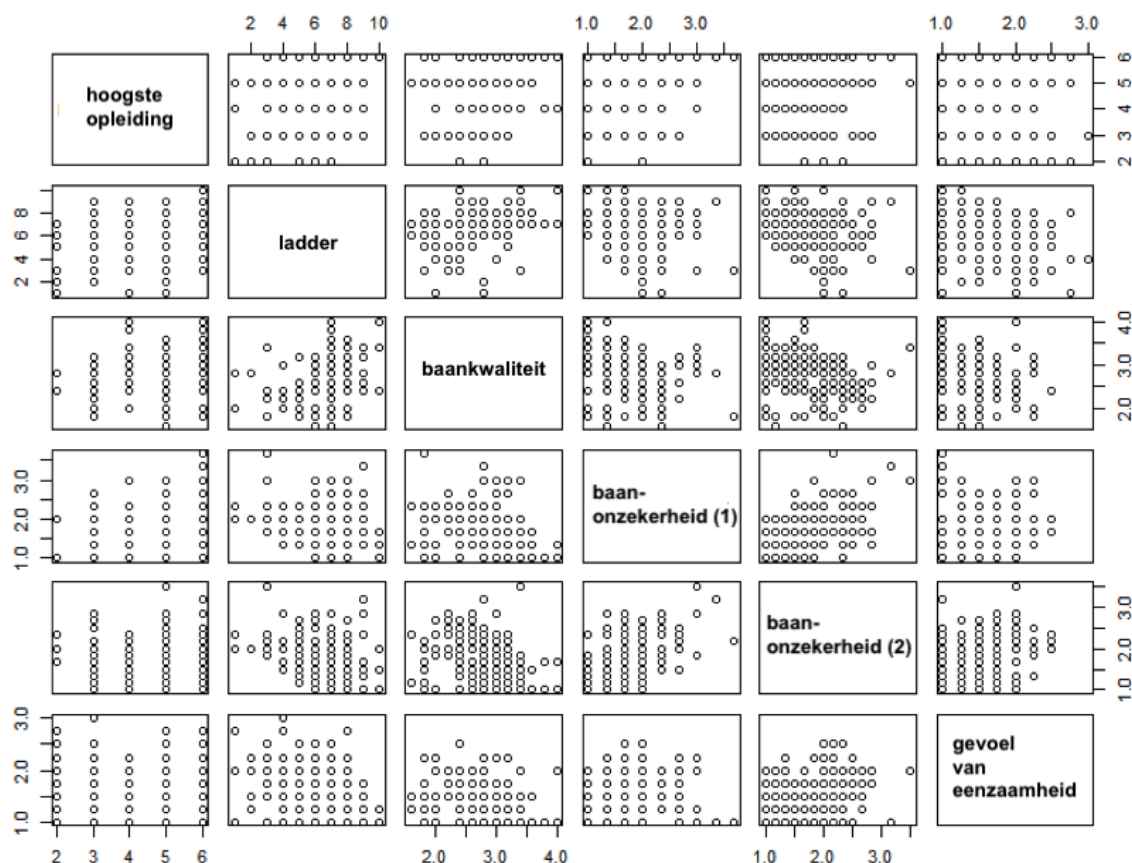
Figuur 1: Correlatietabellen participatie dimensie

De sociaaleconomische dimensie

Minder samenhang treffen we aan bij de verschillende indexen die de sociaaleconomische dimensie moesten vormen. Vooral de items van precariteit (werkkwaliteit en werkonzekerheid) vormen afzonderlijke bronnen van variatie. Verder zien we dat de sociale status (gemeten met een 'Cantrill-ladder') en het opleidingsniveau sterk samen schalen op dezelfde algemene dimensie en tamelijk sterk gecorreleerd zijn. Uit de variabiliteit in de dataset moeten we aannemen dat 'gevoel van eenzaamheid' een aparte factor is.

Tabel 7: Sociaaleconomische dimensie clusteranalyse

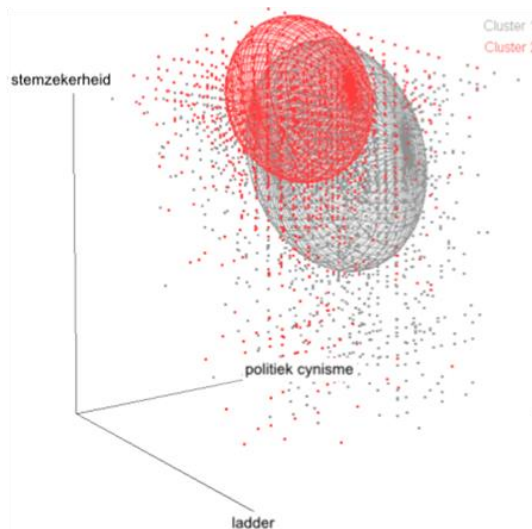
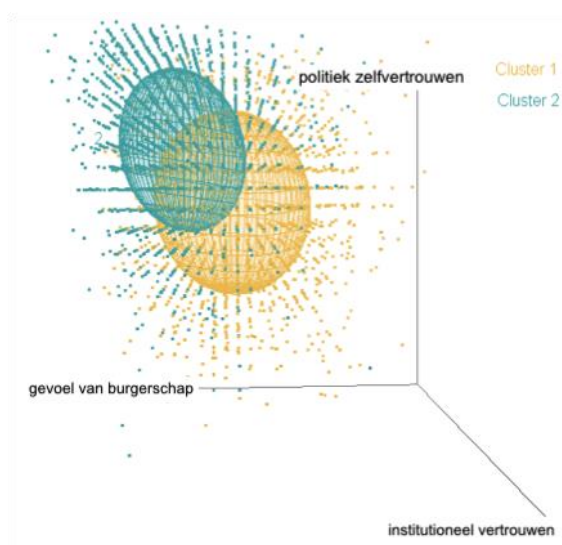
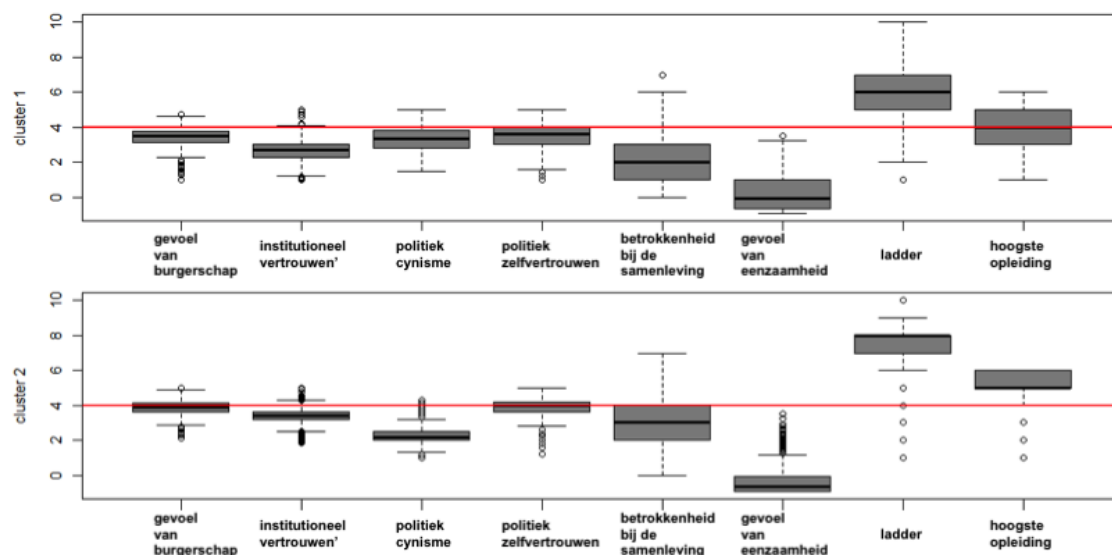
Figuur 2: Correlatietabellen sociaaleconomische dimensie

Clusteranalyse (2 groepen)

De indexen van participatiedimensie en sociaaleconomische dimensie dienen als basis om de verschillende groepen situationele niet-stemmers van elkaar te onderscheiden. De indexen van economische precariteit (baankwaliteit en baanonzekerheid) zijn niet in de clusteranalyses meegenomen omdat deze vragen uitsluitend door geënquêteerden zijn beantwoord die in dienst van een werkgever zijn.

De meest robuuste segmentatie is een indeling in twee clusters, waarbij de eerste groep (cluster 1 met 40 procent van de respondenten) lager scoort op burgerschapsgevoel, lager is opgeleid, minder institutioneel vertrouwen heeft, minder betrokken is bij de samenleving en hoger scoort op gevoel van eenzaamheid dan het tweede cluster (waarin 60 procent van de respondenten valt). Het eerste cluster heeft een lagere stemzekerheid dan mensen in cluster 2. De boxplots laten zien dat de indexen in cluster 1 een hogere variatie hebben dan bij het tweede cluster. Een driedimensionale weergave van deze twee clusters laat duidelijke onderlinge verschillen zien op de individuele indexen.

Boxplots en driedimensionale weergave clusteranalyse 2 groepen

Clusteranalyse: 4 typen niet-stemmers

Omdat de twee-cluster oplossing wel het meest robuust is, maar nog niet voldoende inzicht oplevert in de verschillen in patronen van politieke deelname, hebben we een diepgaande clusteranalyse uitgevoerd (zie appendix 4 voor de methodologische en technische details van deze clusteranalyse). Deze analyse genereert vier clusters van kiezers die een goed onderscheid mogelijk maken in de beweegredenen om al dan niet thuis te blijven bij (tweede orde) verkiezingen. In de onderstaande tabel (8) zijn de verschillende clusters aangegeven met een duidelijk en typerend label.

Cluster	Naam type niet-stemmer	Grootte van groep	Groepsgrootte na weging
1	De levenscyclus-afhankelijke instapper	32.2%	29.6%
2	De kwetsbare buitenstaander	13.1%	20.9%
3	De boze afhaker	22.1%	31.8%
4	De toevallige thuisblijver	32.6%	17.9%

Tabel 8: Typen niet-stemmers

Gemiddelde scores per type niet-stemmer

Cluster	Stemzekerheid	Status ladder	Hoogste opleiding	Leeftijd	Geboren in buitenland
(1) De levenscyclus-afhankelijke instapper	8.64	7.26	4.84	54.94	0.21
(2) De kwetsbare buitenstaander	8.39	5.01	4.16	54.35	0.26
(3) De boze afhaker	7.60	6.46	4.18	58.08	0.24
(4) De toevallige thuisblijver	9.25	7.65	5.25	57.30	0.18

Cluster	Gevoel van burgerschap	Institutioneel vertrouwen	Politiek cynisme	Politiek zelfvertrouwen	Betrokkenheid bij samenleving	Gevoel van eenzaamheid
(1) De levenscyclus-afhankelijke instapper	3.74	3.33	2.44	3.62	1.64	-0.29
(2) De kwetsbare buitenstaander	3.62	2.88	3.06	3.55	1.78	1.46
(3) De boze afhaker	3.27	2.43	3.63	3.53	2.39	-0.37
(4) De toevallige thuisblijver	3.97	3.43	2.14	4.17	3.77	-0.46

Cluster	Baanonzekerheid (1)	Baanonzekerheid (2)	Baankwaliteit	Traditionele media	Social media
(1) De levenscyclus-afhankelijke instapper	1.65	1.65	2.82	4.45	4.34
(2) De kwetsbare buitenstaander	1.91	2.06	2.42	4.18	4.49
(3) De boze afhaker	1.69	1.79	2.64	4.29	4.49
(4) De toevallige thuisblijver	1.60	1.59	2.93	4.78	4.56

Tabel 9: Scores indexen per type niet-stemmer

Type 1: De levenscyclus-afhankelijke instapper

Het eerste type niet-stemmer dat we kunnen identificeren op basis van de clusteranalyse kan het best omschreven worden als de levenscyclus-afhankelijke instapper. Deelname aan verkiezingen is voor deze groep sterk afhankelijk van persoonlijke omstandigheden, en minder van intrinsieke motivaties. Het meest kenmerkende van deze groep is de relatief lage mate van betrokkenheid bij de samenleving, hoewel ze zich niet eenzaam voelen. Deze burgers hebben gewoon minder interesse in de publieke zaak en zijn vooral georiënteerd op hun gezinsleven, de persoonlijke levenssfeer, werk en vrienden. Wel heeft deze groep een relatief sterk gevoel van burgerschap, waar ze dus op kunnen worden aangesproken. Uit theorieën over 'levenscyclus

afhankelijke participatie' weten we dat dit vaak jonge mensen zijn die hun leven nog aan het opbouwen zijn en ook in ons onderzoek vinden we dat deze groep jonger is dan de gemiddelde populatie (zie Figuur 6 en 7, pagina 28). Daarnaast zijn ze hoger opgeleid (zie Figuur 8 en 9, pagina 29) en plaatsen ze zichzelf ook vrij hoog op de sociale ladder. Deze oriëntatie op de persoonlijke levenssfeer blijkt ook uit de relatief lage mate van politiek zelfvertrouwen ten opzichte van het relatief hoge opleidingsniveau in vergelijking met 'kwetsbare buitenstaanders' (type 2) en 'boze afhakers' (type 3). Op basis van opleiding en sociale status zou je bij deze groep een hoog politiek zelfvertrouwen (de eigen inschatting om politieke oordelen te vormen) verwachten, maar dat politiek zelfvertrouwen is slechts marginaal hoger dan bij 'kwetsbare buitenstaanders' en 'boze afhakers'. Wel hebben instappers in vergelijking met 'kwetsbare buitenstaanders' (type 2) en 'boze afhakers' (type 3) een stuk meer vertrouwen in instituties en zijn ze een stuk minder cynisch over de politiek. Het is dus zeker niet zo dat ze de publieke sfeer wantrouwen of verwerpen, het is veel meer een kwestie van oriëntatie en interesse. Deze groep is zeer tevreden met hun baan, zijn vol zelfvertrouwen over hun werk en carrière en zijn bepaald niet bang hun baan te verliezen. Ook zijn deze instappers redelijk op de hoogte van wat er om hen heen gebeurt, want ze geven aan meer dan gemiddeld gebruik te maken van de traditionele media. Echter, opvallend is dat het gebruik van sociale media in verhouding tot de andere groepen het laagst is bij instappers. De stemzekerheid bij deze groep ligt vrij hoog, ondanks dat het politiek zelfvertrouwen maar iets hoger is dan bij de minst politiek betrokken groepen: de kwetsbare buitenstaanders en boze afhakers. In termen van partijvoorkeur vormen 'instappers' een belangrijke achterban voor D66, VVD, Partij van de Arbeid, GroenLinks en de ChristenUnie (zie Figuur 10 en 11, pagina 30).

Type 2: De kwetsbare buitenstaander

De mensen in het tweede cluster kunnen als 'De kwetsbare buitenstaanders' beschouwd worden. In vergelijking met de mensen uit andere groepen plaatsen zij zichzelf het laagst op de sociale ladder. Let wel: we zien een vrij grote variantie in dit cluster op de sociale ladder (meer dan 'boze afhakers', zie boxplot op de volgende pagina). Net als 'boze afhakers' hebben 'kwetsbare buitenstaanders' gemiddeld een lager opleidingsniveau (zie Figuur 8 en 9, pagina 29) en ervaren zij een zeer hoge mate van economische kwetsbaarheid (ze hebben de laagste baan kwaliteit en de hoogste baanonzekerheid). De kwetsbaarheid van deze groep blijkt, naast de onzekerheid over werk en inkomen, ook uit een relatief sterk gevoel van eenzaamheid. Deze economische en sociale kwetsbaarheid resulteert in de een relatief lage mate van betrokkenheid bij de samenleving. Er bevinden zich in deze kwetsbare groep ook relatief veel jongeren (zie Figuur 6 en 7, pagina 28), wat eveneens de integratie in het politieke systeem moeilijker maakt. Kwetsbare buitenstaanders hebben net als 'boze afhakers' (type 3) een laag politiek zelfvertrouwen, maar zijn wel aanzienlijk minder cynisch over politiek. Kwetsbare buitenstaanders zijn wel weer aanzienlijk cynischer over de politiek dan de 'instappers' (type 1) en 'toevallige thuisblijvers' (type 4). 'De kwetsbare buitenstaanders' maken weinig gebruik van traditionele media, maar scoren redelijk hoog op het gebruik van sociale media. De kwetsbare buitenstaanders leven in een hogere onzekerheid dan mensen uit de andere clusters en voelt zich ook aanzienlijk eenzamer. Deze mensen zijn ondanks hun kwetsbare situatie het vertrouwen in instituties en de politiek (zoals bij de 'boze afhakers') niet verloren. Uit Figuur 10 en 11 (pagina 30) komt duidelijk naar voren dat 'kwetsbare buitenstaanders' een belangrijk deel van de achterban vormen van Partij voor de Dieren, de SP, ChristenUnie, en DENK, tevens stemmen 'buitenstaanders' relatief vaak op een niet traditionele nationale partij.

Type 3: De boze afhaker

Het derde type kan het best omschreven worden als 'de boze afhaker.' De groep heeft de laagste mate van politieke betrokkenheid en deelname en ze lopen de meeste kans van alle groepen om thuis te blijven bij verkiezingen. Deze groep is zeer omvangrijk en ook zeer divers in hun houding ten aanzien van de politiek (zie boxplot op pagina 16), maar de negatieve houdingen domineren. Zo heeft de afhakers-groep het laagste institutionele vertrouwen, het geringste gevoel van burgerschap, het laagste politieke zelfvertrouwen en zijn zij het meest politiek cynisch. Door de gemiddeld hogere leeftijd (zie Figuur 6 en 7, pagina 28) voelen zij zich economisch kwetsbaar (deze groep geeft aan een vrij hoge precariteit te hebben door een lagere kwaliteit en

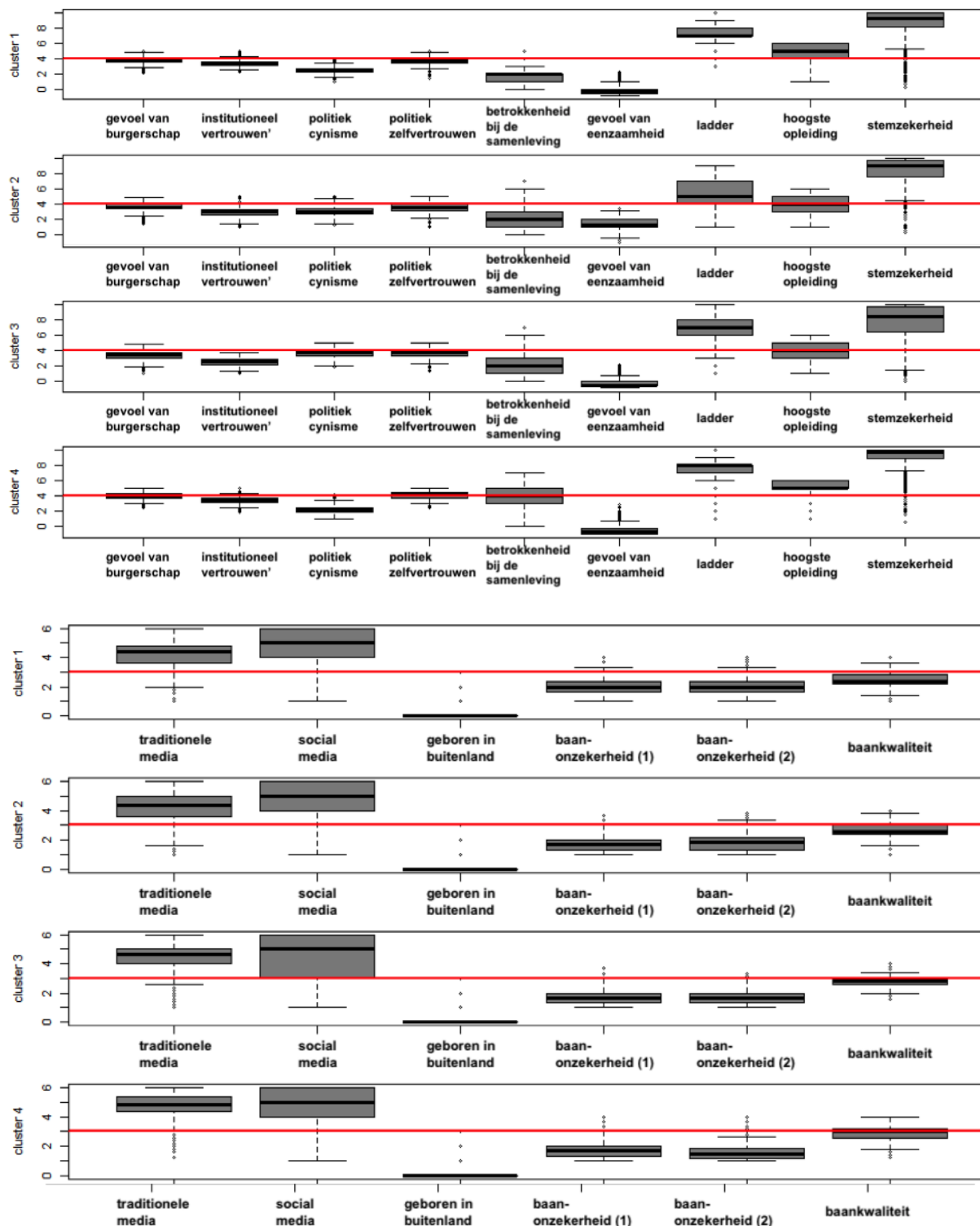

zekerheid van werk). In Figuren 8 en 9 (pagina 29) komt duidelijk naar voren dat mensen met een lager opleidingsniveau aanzienlijk vaker onderdeel van 'boze afhakers' uitmaken dan mensen met een hoger opleidingsniveau. Opvallend is dat afhakers politieke afkeer hebben (zie de negatieve politieke houdingen), maar zich wel meer betrokken voelen bij de samenleving dan 'instappers' en 'buitenstaanders' en ze voelen zich tevens gemiddeld minder eenzaam. Deze groep maakt dan ook relatief meer gebruik van sociale media dan van de traditionele media, wat ook te maken kan hebben met een wantrouwen in traditionele instituties. Het is dus vooral de negativiteit over de politiek die overheerst, niet over de samenleving. De belangrijke conclusie voor deze groep is misschien wel: 'De boze afhaker' mag dan relatief weinig vertrouwen in traditionele instituties en de politiek hebben, maar ze zijn zeker niet te beroerd om zich voor anderen in de samenleving in te zetten. Uit Figuur 10 en 11 (pagina 30) komt duidelijk naar voren dat 'boze afhakers' vooral een proteststem uitbrengen op anti-establishment partijen en de achterban vormen van Forum voor Democratie, PVV, SP, 50PLUS en de lokale partijen, en in iets mindere mate voor Partij van de Dieren, SGP en DENK. Enkel stemmen CDA. Echter, we zien dat vooral de PVV en Forum van Democratie een grote aantrekkingskracht uitoefenen op deze 'boze afhakers', omdat die partijen aansluiten bij de negatieve sentimenten van deze groep. Ook geeft een groot deel van de 'boze afhakers' aan niet gestemd te hebben bij de Tweede Kamer- en de gemeenteraadsverkiezingen.

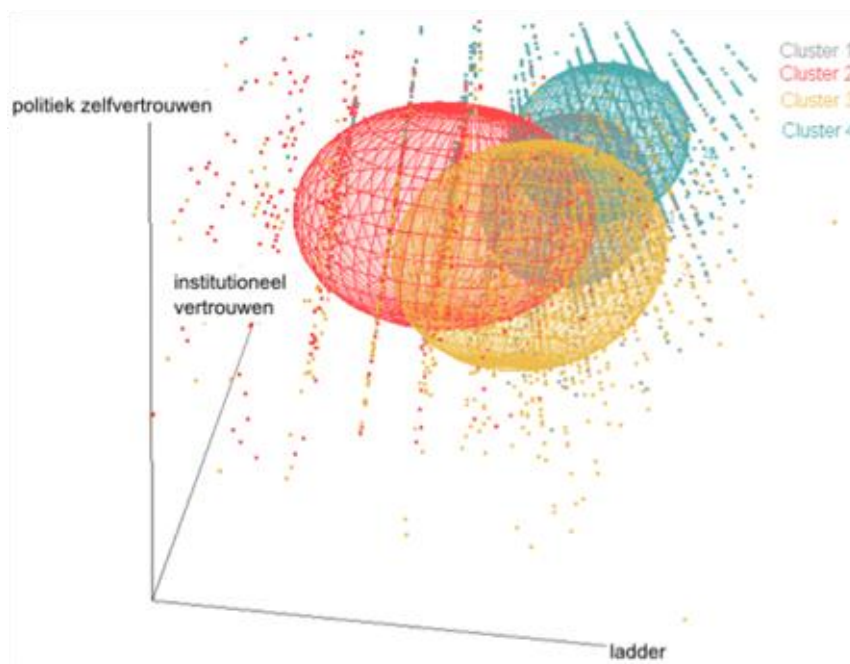
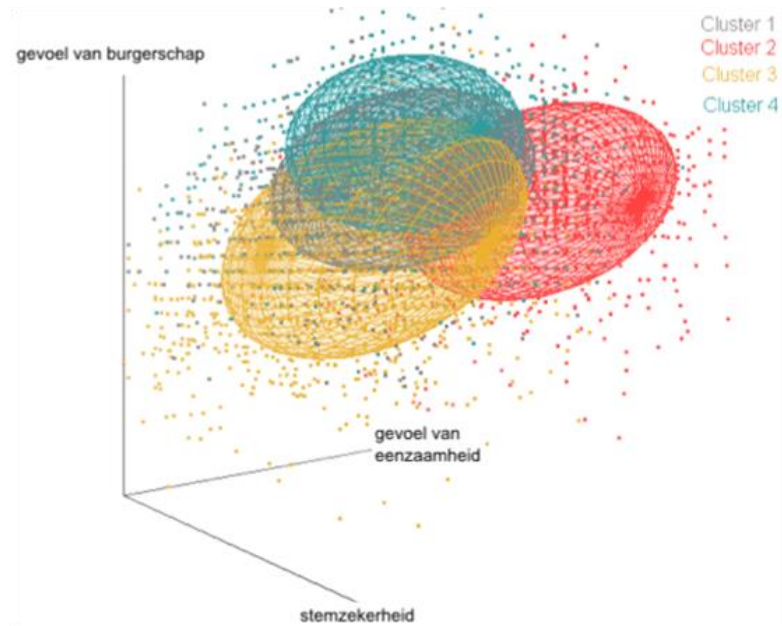
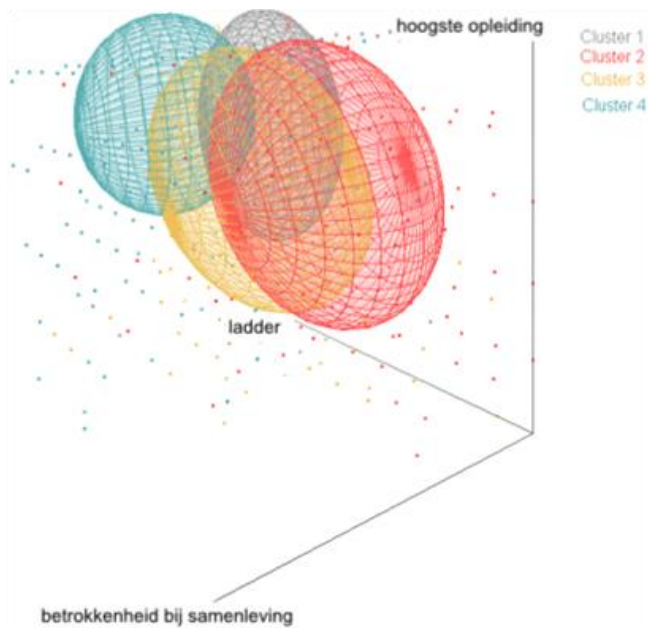
› **Type 4: De toevallige thuisblijver**

Het vierde cluster omvat de meest trouwe kiezers. Als ze niet komen opdagen in een verkiezing is dat eerder door zeer specifieke omstandigheden en overmacht dan door onwil, onvrede of een gebrek aan politieke of maatschappelijke interesse. Deze groep heeft het ook goed voor elkaar wat betreft hun economische en sociale positie: ze zijn relatief hoog opgeleid (zie Figuur 8 en 9, pagina 29), plaatsen zichzelf hoog op de sociale ladder, hebben veelal een goede baan met weinig onzekerheid, ze hebben een hoog burgerschapsgevoel, een hoog politiek zelfvertrouwen, voelen zich niet eenzaam en maken veel gebruik van zowel traditionele als sociale media. Kortom, een betrokken en geëngageerde groep in onze samenleving. Men kan dan ook aannemen dat mensen in deze groep voornamelijk wegens persoonlijke omstandigheden niet zal stemmen, zoals te druk op het werk, wegens ziekte of vakantie, maar ook door korte openingstijden van de stembureaus of het kwijt zijn van de stempas. Natuurlijk zitten er in deze groep ook mensen die achteraf hun wegblijven bij verkiezingen 'rationaliseren' met allerlei beperkende en belemmerende omstandigheden. Om de opkomst onder deze groep te verhogen zijn eenvoudige maatregelen nodig om alle drempels en obstakels weg te nemen en hen te herinneren aan de verkiezing. Bij de andere groepen is een uitgebreider palet aan maatregelen nodig om hen naar de stembus te krijgen. Toevallige thuisblijvers vertegenwoordigen vooral een belangrijk deel van de achterban van DENK, SGP, Partij van de Arbeid, GroenLinks en D66, en in iets mindere mate van de VVD, CDA en ChristenUnie (zie Figuur 10 en 11, pagina 30). Hier zien we dus een minder scherp patroon in het type partij waar deze groep op stemt.

Boxplots clusteranalyse 4 groepen

Driedimensionale weergave clusteranalyse 4 groepen

Stemkans en beweegredenen van de vier typen niet-stemmers

In de voorbije hoofdstukken kwam duidelijk naar voor dat (situationele) niet-stemmers niet over één kam geschoren kunnen worden. Op basis van een clusteranalyse kunnen we vier typen situationele niet-stemmers onderscheiden. We zullen hieronder dieper ingaan op de beweegredenen die respondenten gaven voor het wegblijven bij (sommige) verkiezingen. Allereerst zullen we de belangrijkste overkoepelende patronen bespreken om vervolgens per type niet-stemmer op de beweegredenen in te zoomen. De typen niet-stemmers zullen in volgorde van 'stemzekerheid' (zie Tabel 9) weergegeven en besproken worden.

Omdat we in dit onderzoek dieper graven dan het traditionele wel of niet stemmen, is aan alle respondenten aan het begin van de enquête gevraagd hoe vaak ze stemmen om erachter te komen of ze weleens een verkiezing gemist hebben. Tevens is hen gevraagd om hun stemkans voor de aankomende Provinciale Statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen op een schaal van '0 (zeer niet)' tot '10 (zeer wel)' aan te geven. In onderstaande tabel (10) is per type niet-stemmer te zien hoeveel procent aangeeft niet altijd gestemd te hebben. Voor beide verkiezingen is de gemiddelde stemkans en het percentage te zien dat geen '10 (zeer wel)' heeft ingevuld. Er zijn duidelijk verschillen tussen de typen niet-stemmers, maar ook tussen de stemkans voor de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezing. De gemiddelde stemkans voor de Provinciale Statenverkiezingen ligt voor alle typen aanmerkelijk hoger dan de stemkans voor de waterschapsverkiezingen.

Typen situationele niet-stemmers	Percentage dat aangeeft niet gestemd te hebben	Gemiddelde stemkans (percentage dat geen 10 bij stemkans Provinciale Statenverkiezingen invult)	Gemiddelde stemkans (percentage dat geen 10 bij stemkans waterschapsverkiezingen invult)
De boze afhaker	55.5%	6,63 (67.9%)	5,47 (73.7%)
De kwetsbare buitenstaander	50.8%	7,52 (66.0%)	6,52 (75.4%)
De Levenscyclus-afhankelijke instapper	34.9%	8,30 (54.9%)	7,21 (65.2%)
De toevallige thuisblijver	14,2%	9,30 (28.3%)	8,45 (42.9%)

Tabel 10: Vier typen situationele niet-stemmers en hun stemkans bij verschillende verkiezingen

De 'boze afhaker' is overduidelijk het minste geneigd te gaan stemmen. Dit komt zowel in de algemene vraag als bij de stemkans voor de Provinciale Staten- en de waterschapsverkiezing naar voren (zie Tabel 10). Ook 'kwetsbare buitenstaanders' hebben een relatief lage stemkans en meer dan de helft van de kwetsbare buitenstaanders geeft aan weleens een verkiezing gemist te hebben. De toevallige thuisblijvers hebben de hoogste stemkans, gevolgd door de 'instappers'.

Op het moment dat iemand aangaf niet bij elke verkiezing gestemd te hebben, kregen zij de vraag: 'Waarom gaat u soms niet stemmen?' Respondenten konden meerdere redenen aangeven (zie *Figuur 3, pagina 25*). Respondenten die voor de Provinciale Statenverkiezingen (zie *Figuur 4, pagina 26*) of waterschapsverkiezingen (zie *Figuur 5, pagina 27*) geen '10 (zeer wel)' als stemkans invulden, kregen per verkiezing een soortgelijke vraag. In de figuren 3, 4 en 5 is per reden te zien welk percentage van elk van de vier typen niet-stemmers dit als één van de redenen heeft aangegeven.

De meest aangedragen reden door alle typen niet-stemmers om weg te blijven bij een verkiezing is overmacht gevolgd door toevallige omstandigheden ('Ik kon niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of andere persoonlijke omstandigheden'). De toevoeging van 'of andere persoonlijke omstandigheden' maakt dat vele redenen in deze categorie kunnen vallen. Deze brede formulering is met opzet gekozen om onderscheid te maken tussen (1) situationele redenen en (persoonlijke) omstandigheden, (2) politieke kennis ('ik weet te weinig') en (3) politieke negativiteit (uit protest, mijn stem maakt geen verschil, de politiek geeft niet om mij).

Om overzicht te houden over de verschillen in beweegredenen van de vier typen niet-stemmers hebben we alle mogelijke redenen om thuis te blijven bij verkiezingen in één van deze drie categorieën ingedeeld (zie onderstaande tabel (11)). De reden ‘Ik ben tevreden met het huidige beleid en daarom is het niet nodig dat ik ga stemmen’ is buiten beschouwing gelaten omdat de achterliggende motieven net als bij ‘Een andere reden, namelijk:’ niet direct helder zijn en slechts een hele kleine groep dit als reden heeft aangegeven. Vervolgens is per type niet-stemmer gekeken hoeveel procent één of meerdere redenen uit een categorie heeft aangegeven. Het was voor respondenten mogelijk om meerdere redenen aan te geven, waardoor sommige respondenten redenen uit meerdere categorieën hebben gegeven en de rijen en kolommen dus niet optellen tot 100 procent.

Categorie	Reden
Politieke negativiteit	Ik stem uit principe niet omdat ik een totaal andere kijk op de politiek heb Mijn stem maakt toch geen verschil Geen enkele partij sluit aan bij wat ik wil De politiek geeft niet om mij Om te voorkomen dat de opkomstdrempel bij een referendum gehaald werd Ik heb uit protest niet gestemd
Politieke interesse	Politiek interesseert me niet Sommige verkiezingen interesseren mij niet Ik weet niet genoeg van de politiek om te gaan stemmen
Situationeel	Ik kon niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of andere persoonlijke omstandigheden Ik mocht niet stemmen
	Ik ben tevreden met het huidige beleid en daarom is het niet nodig dat ik ga stemmen Een andere reden, namelijk:

Tabel 11: Categorisering van redenen om niet te stemmen

Type niet-stemmer	Politieke negativiteit	Politieke kennis	Situationele reden
De boze afhaker	47,0%	34,9%	32,9%
De kwetsbare buitenstaander	32,1%	48,3%	35,4%
De levenscyclus-afhankelijke instapper	16,0%	38,3%	48,2%
De toevallige thuisblijver	18,4%	18,9%	61,7%

Tabel 12: Redenen om thuis te blijven per type niet-stemmer

Uit bovenstaande tabel (12) komen duidelijke verschillen tussen de typen niet-stemmers naar voren wat betreft de redenen die zij geven voor het niet deelnemen aan een verkiezing. Deze duidelijke verschillen zijn logisch, omdat de typologie immers deels is gebaseerd op politieke houdingen. Desalniettemin is het relevant de verschillen in motivaties voor het niet deelnemen in kaart te brengen.

Het patroon dat naar voren komt is veelzeggend. Bijna de helft van ‘de boze afhakers’ geeft één of meerdere redenen uit de categorie ‘politieke negativiteit’ om niet te stemmen. Dat is aanzienlijk hoger dan bij de levenscyclus-afhankelijke instappers en de toevallige thuisblijvers. Een derde van de kwetsbare buitenstaanders heeft minimaal één reden uit de categorie ‘politieke negativiteit’ genoemd.

Als we kijken naar politieke kennis, dan blijkt een kennis-deficit vooral van belang voor kwetsbare buitenstaanders, gevolgd door levenscyclus-afhankelijke instappers. Voor toevallige thuisblijvers is een kennis-tekort slechts voor één op de vijf respondenten een reden om niet te gaan stemmen.

Voor die toevallige thuisblijvers zijn – zoals het label van deze groep al aangeeft – situationele omstandigheden de belangrijkste reden dat zij niet de gang naar de stembus maken. Ook voor de helft van de levenscyclus-afhankelijke instappers zijn de persoonlijke omstandigheden belangrijk in de verklaring van niet-deelname aan verkiezingen, terwijl dat bij kwetsbare buitenstaanders en boze afhakers veel minder van belang is.

Alle respondenten konden eveneens aanvullende redenen geven om niet deel te nemen aan verkiezingen door te klikken op 'Een andere reden'. Hierbij konden respondenten in een tekstvak hun keuze toelichten. In het algemeen valt op dat er veel organisatorische redenen als 'vergeten te stemmen' of 'in het buitenland (op vakantie)' worden gegeven. Dat sluit aan bij eerdere bevindingen dat veel mensen die een verkiezing overslaan wel degelijk een sterke burgerplicht voelen en overmacht aangeven als reden van het wegblijven. Ook maken vele respondenten van de gelegenheid gebruik om hun mening en stemgedrag omtrent referenda toe te lichten.

Hieronder worden de beweegredenen van de verschillende typen niet-stemmers nader geanalyseerd. We bespreken de belangrijkste en opvallendste redenen per type niet-stemmer, alsook de redenen die door de respondenten zelf zijn opgeschreven. Tot slot zullen wij voor elk type niet-stemmer specifiek ingaan op de redenen om (mogelijk) niet te gaan stemmen bij de aankomende Provinciale Staten- (Figuur 4) en de waterschapsverkiezingen (Figuur 5). De resultaten worden op volgorde van 'stemzekerheid' (zie Tabel 9) per type niet-stemmer besproken. We beginnen dus met 'boze afhakers', gevolgd door 'kwetsbare buitenstaanders', 'levenscyclus-afhankelijke instappers' en we sluiten af met 'toevallige thuisblijvers'.

De boze afhaker

› **Algemene beweegredenen om niet te stemmen** (zie *Figuur 3*)

In vergelijking met de andere typen niet-stemmers hebben ‘boze afhakers’ toevallige en persoonlijke omstandigheden (*ziekte, vakantie, werk of andere persoonlijke omstandigheden*) het minst als reden genoemd om niet te stemmen (32,4%). Een derde van ‘boze afhakers’ geeft eveneens als reden dat verkiezingen hen niet interesseren. Dit is overigens minder dan bij ‘levenscyclus afhankelijke instappers’ en ‘kwetsbare buitenstaanders’. Hetzelfde patroon is waar te nemen bij de reden *‘Ik weet niet genoeg van de politiek om te gaan stemmen’*. Een veelgenoemde reden voor ‘boze afhakers’ is *‘geen enkele partij sluit aan bij wat ik wil’*. Bijna een kwart van ‘boze afhakers’ geeft dit als reden, vaker dan de andere drie typen-niet stemmers gezamenlijk. Ook geven ‘boze afhakers’ in verhouding tot de andere typen niet-stemmers (aanzienlijk) vaker de reden *‘Ik stem uit principe niet omdat ik een totaal andere kijk op de politiek heb’*, *‘Mijn stem maakt toch geen verschil’*, *‘Ik heb uit protest niet gestemd’* en *‘De politiek geeft niet om mij’*. Dat demonstreert hun relatief negatieve kijk op politieke deelname. Slechts een verwaarloosbaar percentage van 1,3% van ‘boze afhakers’ geeft een tactische/strategische reden (*‘Om te voorkomen dat de opkomstdrempel bij een referendum gehaald werd’*) terwijl dit bij de andere type niet-stemmers veel hoger is (tussen 6 en 8 procent). Dat geeft aan dat emoties en negativiteit vaker een rol spelen bij deze groep dan een gecalculeerde strategische overweging.

Zo'n 15 procent van 'boze afhakers' heeft zelf een reden opgeschreven. Net als bij de andere typen niet-stemmers worden er organisatorische redenen als vakantie, het kwijt zijn van de stempas en identificatieplicht genoemd (zie Wordcloud 1). Het is daarbij wel opvallend dat vaak wordt aangegeven in het buitenland te wonen ('pensionado's')

Wordcloud 1: De boze afhaker

wellicht) en een kleinere groep aangeeft het gewoon te zijn vergeten. Naast deze organisatorische redenen komt de boosheid en het gebrek aan vertrouwen in de politiek heel duidelijk naar voren, enkele voorbeelden zijn: *'De politiek is ook in Nederland volstrekt onbetrouwbaar'*, *'Als er tegen wordt gestemd wordt het er toch wel doorgeduwd door dit huidige kabinet'*, *'Dommocratie'*, *'Het is een poppenkast'*, *'Het zijn allemaal leugenaars'* en *'Ken je iemand in de politiek die nuttig is?'*. Een klein deel van 'De boze afhakers' heeft iets opgeschreven waarin naar voren komt dat iemand niet gestemd heeft omdat ze te weinig relevante kennis hebben.

› **Beweeegreden voor Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen** (zie *Figuur 4 en 5*)

Hoewel kennis van politiek en de politieke partijen op het niveau van de provincie en waterschappen voor alle typen niet-stemmers de belangrijkste reden is, geven ‘boze burgers’ in vergelijking met ‘instappers’ en ‘kwetsbare buitenstaanders’ maar weinig aan om mogelijk niet te gaan stemmen omdat ze te weinig weten van de desbetreffende politiek en de partijen die meedoen. Daarentegen is de reden *‘stemmen heeft geen zin, de politiek luistert toch niet’* beduidend vaker genoemd. Deze reden wordt overigens aanzienlijk vaker bij de Provinciale Statenverkiezingen (32,6%) dan bij de waterschapsverkiezingen (18,7%) genoemd. Daarnaast geeft zo’n 30 procent aan mogelijk niet te gaan stemmen voor de waterschapsverkiezingen omdat ze geen belangstelling voor politiek van de waterschappen hebben. Bij de Provinciale Statenverkiezingen zegt zo’n 20 procent uit desinteresse mogelijk weg te blijven. Eén op de vijf boze afhakers zegt mogelijk niet te stemmen bij de Provinciale Statenverkiezingen omdat *‘Geen enkele partij [aan]sluit [...] bij wat ik wil’*. Dat percentage is 10 procent bij de waterschapsverkiezingen. Het is duidelijk dat bij boze afhakers politieke negativiteit een grote rol speelt bij het besluit al dan niet deel te nemen aan verkiezingen.

De kwetsbare buitenstaander

› **Algemene beweegredenen om niet te stemmen** (zie *Figuur 3*)

Onder ‘kwetsbare buitenstaanders’ zijn ‘sommige verkiezingen interesseren mij niet’ en ‘Ik kon niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of andere persoonlijke omstandigheden’ het meest genoemd als reden om niet te stemmen. Beide redenen door zo’n 35 procent van de ‘kwetsbare buitenstaanders’. De ‘kwetsbare buitenstaander’ is daarmee het type niet-stemmer dat het vaakst heeft aangegeven niet te stemmen omdat de verkiezing hen niet interesseert. In vergelijking met de andere typen niet-stemmers is de reden ‘Ik weet niet genoeg van politiek om te gaan stemmen’ het vaakst genoemd. Twaalf en een half procent van de ‘kwetsbare buitenstaanders’ geeft aan een kennis-deficit te hebben. Zoals in Tabel 12 al naar voren is gekomen lopen de redenen van ‘kwetsbare buitenstaanders’ behoorlijk uiteen. Zo’n 10 procent van de ‘kwetsbare buitenstaanders’ geeft reden: ‘geen enkele partij sluit aan bij wat ik wil’, ‘Ik stem uit principe niet’, ‘Mijn stem maakt toch geen verschil’ of ‘De politiek geeft niet om mij’. Dit percentage van redenen die zijn gerelateerd aan politieke negativiteit en onmacht ligt lager dan bij ‘boze afhakers’, maar hoger dan bij ‘instappers’ en ‘toevallige thuisblijvers’. ‘Kwetsbare buitenstaanders’ hebben dus enkele gelijkenis met ‘boze afhakers’, maar het zwaartepunt van redenen om niet te stemmen ligt meer bij ‘politieke interesse’ dan in harde ‘politieke negativiteit’ zoals bij de ‘boze afhakers’.

Dit komt ook naar voren in de redenen die mensen zelf hebben aangedragen. Net al bij alle groepen noemen ook 'kwetsbare buitenstaanders' vaak organisatorische redenen (zie Wordcloud 2): vergeten, buitenland, stembiljet vergeten, omstandigheden, vakantie of het nog niet ingeschreven staan bij de gemeente. Echter, wederom komt het gevoel over onvoldoende kennis te beschikken om te stemmen duidelijk naar voren in antwoorden als: *'ik wist het effe niet'*.

Wordcloud 2: De kwetsbare buitenstaander

‘Als ik niet genoeg op de hoogte ben van de partijprogramma’s.’ en ‘de voorlichting was onvoldoende’. Daarnaast geven een aantal ‘Kwetsbare buitenstaanders’ aan zich niet in de politiek, verkiezing, partij of eerdere besluiten te kunnen vinden. Enkele voorbeelden zijn: ‘Ik vind een referendum onzin’, ‘De partijen passen met hun programma’s niet langer bij mijn politieke zienswijze en stemmen vanuit het buitenland is veel te bureaucratisch gemaakt om eraan mee te doen.’, ‘Omdat er alleen maar lokale partijen aan de gemeenteraad meededen.’ en ‘Ik was zo kwaad dat ze het OV in mijn wijk de nek hebben omgedraaid.’

› **Beweeegreden voor Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen** (zie *Figuur 4 en 5*)

Als we de beweegredenen voor (mogelijk) niet stemmen bij de Provinciale staten- en waterschapsverkiezingen bestuderen komt het gebrek aan interesse en kennis over politiek (en de partijen) weer duidelijk naar voren. Meer dan de helft van de mensen geeft *'Ik weet te weinig van politiek en partijen in de waterschappen'* als reden om mogelijk niet bij de waterschapsverkiezingen te gaan stemmen. Bij de vraag over de Provinciale statenverkiezingen geeft ongeveer 45 procent deze reden. *Figuren 4 en 5* maken verder de verscheidenheid aan redenen om mogelijk niet te gaan stemmen inzichtelijk. Een op de vijf 'kwetsbare buitenstanders' geeft aan (mogelijk) niet te stemmen voor de Provinciale statenverkiezingen om de reden *'stemmen heeft geen, de politiek luistert toch niet'*. Voor de waterschapsverkiezing is dit iets lager (13 procent). Het is daarnaast opvallend dat een op de vijf 'kwetsbare buitenstaanders' zegt geen interesse te hebben in de provinciale politiek en een op de zes heeft weinig op met de politiek van de waterschappen. Dit niveau van desinteresse in de Provinciale Statenverkiezingen is het laagst onder de verschillende typen niet-stemmers. Het niet deelnemen aan verkiezingen is bij velen in deze groep dus niet enkel een kwestie van interesse, maar van simpelweg een gebrek aan kennis. Dat dit kan leiden tot definitief afhaken blijkt uit het relatief hoge percentage (2,9% en 3,5%) dat aangeeft nooit te stemmen.

De levenscyclus-afhankelijke instapper

› **Algemene beweegredenen om niet te stemmen** (zie *Figuur 3*)

Net zoals bij de andere type niet-stemmers is 'ik kon niet gaan naar de stemming door ziekte, vakantie, werk of andere persoonlijke omstandigheden' het meest als reden genoemd. Meer dan de helft van de levenscyclus-afhankelijke instappers heeft deze reden genoemd. Een tweede belangrijke reden is het gebrek aan interesse in sommige verkiezingen (zo'n 34%), hoewel slechts 0,5% 'geen interesse in politiek' als reden heeft aangeduid. Alleen 'kwetsbare buitenstaanders' geven vaker desinteresse als reden om niet te stemmen. In tegenstelling tot 'boze afhakers' en 'kwetsbare buitenstaanders' worden politiek-negatieve redenen als 'Geen enkele partij sluit aan bij wat ik wil', 'Ik stem uit principe niet', 'Mijn stem maakt toch geen verschil' en 'De politiek geeft niet om mij' maar weinig genoemd door 'instappers'. Ook tactische en strategische redenen worden weinig genoemd (slechts 6,5 procent zegt weg te blijven 'Om te voorkomen dat de opkomstdrempel bij een referendum gehaald werd', een vergelijkbaar percentage als onder 'kwetsbare buitenstaanders' en 'toevallige thuisblijvers'. In vergelijking met de andere typen niet-stemmers is 'Ik weet niet genoeg van de politiek om te gaan stemmen' relatief veel als reden aangevoerd. Alleen 'kwetsbare buitenstaanders' geven dit nog vaker als reden op om niet (altijd) te stemmen. 'Levenscyclus afhankelijke instappers' hebben een aanzienlijk positievere kijk op politiek en de partijen dan 'boze afhakers' en 'kwetsbare buitenstaanders'. Het gebrek aan kennis en interesse voor sommige verkiezingen lijken dan ook de belangrijkste verklaringen voor het niet stemmen.

Wordcloud 3: De levenscyclus-afhankelijke instapper

Zo'n 17 procent van 'De Levenscyclus-afhankelijke instappers' heeft van de mogelijkheid gebruik gemaakt om een andere reden aan te dragen. Deze redenen lopen behoorlijk uiteen. Zo schrijven mensen het simpelweg 'vergeten' te zijn, maar worden ook organisatorische redenen als vakantie, een verhuizing, aanwezigheid in buitenland, het missen van een geldig legitimatiebewijs en het kwijtraken van de stempas genoemd. Daarnaast schrijven een aantal mensen niet gestemd te hebben omdat ze onvoldoende kennis over de verkiezing en de kandidaten hadden, dit wordt voornamelijk in combinatie met de waterschapsverkiezingen vermeld. Tot slot schrijft een grote groep van de 'instappers' dat ze tegen referenda zijn. Om een beter overzicht te krijgen van deze uiteenlopende redenen is een wordcloud (3) gecreëerd.

› **Beweegredenen voor Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen (zie Figuur 4 en 5)**

Het gebrek aan interesse en kennis (over sommige verkiezingen) komt ook bij de zelf aangedragen redenen voor het (mogelijk) niet stemmen bij de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen duidelijk naar voren. Bijna 60% van de levenscyclus afhankelijke instappers geeft 'Ik weet te weinig van provinciale politiek en de partijen die meedoen' en 'Ik weet te weinig van politiek en partijen in de waterschappen' aan als reden om mogelijk niet te gaan stemmen bij (één van) de aankomende verkiezingen. Dit is het hoogste percentage onder alle typen niet-stemmers. Een tweede belangrijke reden is het gebrek aan belangstelling voor de Provinciale (20,4%) en waterschapspolitiek (26,6%) en de desbetreffende verkiezingen. Tot slot valt nog op dat weinig 'Levenscyclus-afhankelijke instappers' de reden 'stemmen heeft geen zin, de politiek luistert toch niet' als reden hebben aangeduid om mogelijk niet te stemmen, terwijl een grote groep aangeeft de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezing onbelangrijk te vinden. Bij 'instappers' is electorale abstinentie dus vooral een kwestie van een kennis-deficit en een gering vertrouwen in het eigen oordeelsvermogen en veel minder een kwestie van politieke negativiteit en cynisme of desinteresse.

› **De toevallige thuisblijver**

› **Algemene beweegredenen om niet te stemmen (zie Figuur 3)**

De twee meest aangegeven redenen voor 'toevallige thuisblijvers' om een verkiezing over te slaan zijn 'Ik kon niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of andere persoonlijke omstandigheden' (62,7%) en zelf aangedragen redenen (26,6%). Het is duidelijk dat de situationele persoonlijke omstandigheden bij deze groep domineren. Dat is veel meer dan bij de andere groepen. Natuurlijk is het nooit duidelijk of er sprake is van daadwerkelijke overmacht of uitsluitend een rationalisatie van gedrag en attitudes. Slechts 15 procent van 'toevallige thuisblijvers' geven desinteresse aan om thuis te blijven, terwijl dit bij de andere typen niet-stemmers tussen de 30 en 35 procent ligt. Het percentage respondenten dat aangeeft om tactische en strategische overwegingen niet te gaan stemmen is ook bij deze groep relatief laag, al is het beduidend hoger dan bij andere typen niet-stemmers. Slechts 8 procent geeft aan weleens niet gestemd te hebben 'Om te voorkomen dat de opkomstdrempel werd gehaald' en nog minder (6 %) heeft weleens uit protest niet gestemd. Ook inhoudelijke aansluiting bij politieke partijen van de eigen voorkeur of politieke kennis worden relatief weinig genoemd als reden om niet te stemmen.

In de open vraag komen bij 'toevallige thuisblijvers' een aantal redenen aanzienlijk vaker terug dan andere. Zo werd meerdere keren iets geschreven zoals: 'woonachtig in het buitenland', 'vergeten te stemmen', 'vakantie'. Daarnaast worden principiële redenen tegen bepaalde verkiezingen aangedragen, voornamelijk met betrekking tot het referendum, maar ook waterschapsverkiezingen en de

Wordcloud 4: De toevallige thuisblijver

verkiezingen voor het Europees parlement worden genoemd. Meerdere keren is iets geschreven in de trant van *'Ik ben tegen referenda'*. Een aantal gaan op een specifiek referendum of de achterliggende gedacht in. Zo is geschreven: *'Bij een referendum kan door de opkomstdrempel een ja-stemmer de nee-stemmers steunen.'* en *'De vraag van het referendum was niet geschikt voor een referendum.'* Over de waterschapsverkiezing wordt geschreven: *'In mijn ogen hoort een waterschap geen politiek instituut te zijn'* en een ander persoon zegt *'Ik heb geen idee waar ik mijn keuze -bij waterschapsverkiezingen- op zou moeten baseren'*. Over de Europese parlementsverkiezingen schrijft iemand: *'Bij Europese Verkiezingen maakt het volgens mij niet uit en ik ben het vaak niet eens met de Europese politiek'*

Bewegreden voor Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen (zie *Figuur 4 en 5*)

Het valt direct op dat ‘De toevallig thuisblijvers’ aanzienlijk minder vaak de reden ‘*Ik weet te weinig van provinciale/waterschap politiek en de partijen die meedoen*’ geeft, maar vaker ‘*Anders, namelijk*’. In de volgende paragraaf zullen de open antwoorden besproken worden. Rond de 10 procent van ‘De toevallige thuisblijvers’ geeft bij zowel de Provinciale als waterschapsverkiezing de reden ‘*Ik mag niet stemmen*’, dit is aanzienlijk hoger dan bij de andere typen niet-stemmers. Daarnaast geeft bij de waterschapsverkiezingen zo’n 11,4% de reden ‘*Ik stem altijd*’ en is dit bij de Provinciale Statenverkiezingen zelfs 15,6%. Het valt verder op dat ze zich niet veel meer betrokken voelen, of het veel belangrijker vinden, maar aanzienlijk minder vaak de reden ‘*Stemmen heeft geen zin, de politiek luistert toch niet*’ hebben gegeven.

Om een goed overzicht van de zelf aangedragen redenen te krijgen is een wordcloud (5) opgesteld. We zien dat er voornamelijk organisatorische redenen gegeven worden om (mogelijk) niet te stemmen bij de aankomende Provinciale Staten- en/of waterschapsverkiezingen. Zo zegt men (wellicht) in het buitenland of op vakantie te zijn en schrijft men dat persoonlijke omstandigheden of ziekte ervoor zouden kunnen zorgen dat ze niet gaan stemmen. In het wordcloud valt op dat ‘waterschap’ en ‘waterschappen’ meerdere keren genoemd zijn. Als de zelf ingevulde antwoorden verder geanalyseerd worden zijn alle mensen die over de waterschappen praten van mening dat de waterschappen geen politieke organisatie zouden moeten zijn, zo schrijft iemand: *‘Ik vind dat de waterschappen niet direct door verkiezingen zouden moeten worden beïnvloed.’*

Wordcloud 5: Beweegredenen 'Toevallige thuisblijvers' voor mogelijk niet stemmen bij Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen

21/08/2018

Redenen om niet (altijd) te stemmen

Waarom gaat u (soms) niet stemmen? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

■ De boze burger ■ De kwetsbare buitenstaander ■ De levenscyclus afhankelijk instapper ■ De: toevallige thuisblijver

Ik kon niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of andere persoonlijke omstandigheden

Sommige verkiezingen interesseren mij niet

Een andere reden, namelijk:

Geen enkele partij sluit aan bij wat ik wil

Ik weet niet genoeg van de politiek om te gaan stemmen

Ik stem uit principe niet omdat ik een totaal andere kijk op de politiek heb

Mijn stem maakt toch geen verschil

Ik heb uit protest niet gestemd

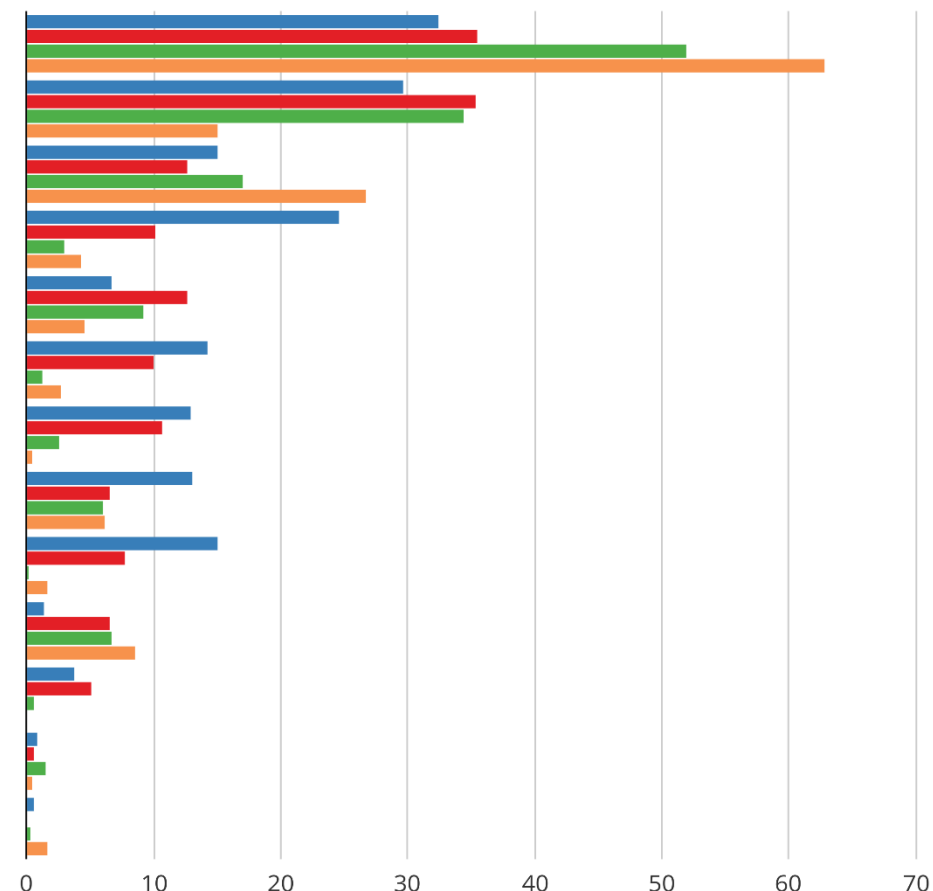
De politiek geeft niet om mij

Om te voorkomen dat de opkomstdrempel bij een referendum gehaald werd

Politiek interesseert me niet

Ik ben tevreden met het huidige beleid en daarom is het niet nodig dat ik ga stemmen

Ik mocht niet stemmen

Gemaakt met Localfocus

Bron: Niet-stemmers onderzoek Kieskompas

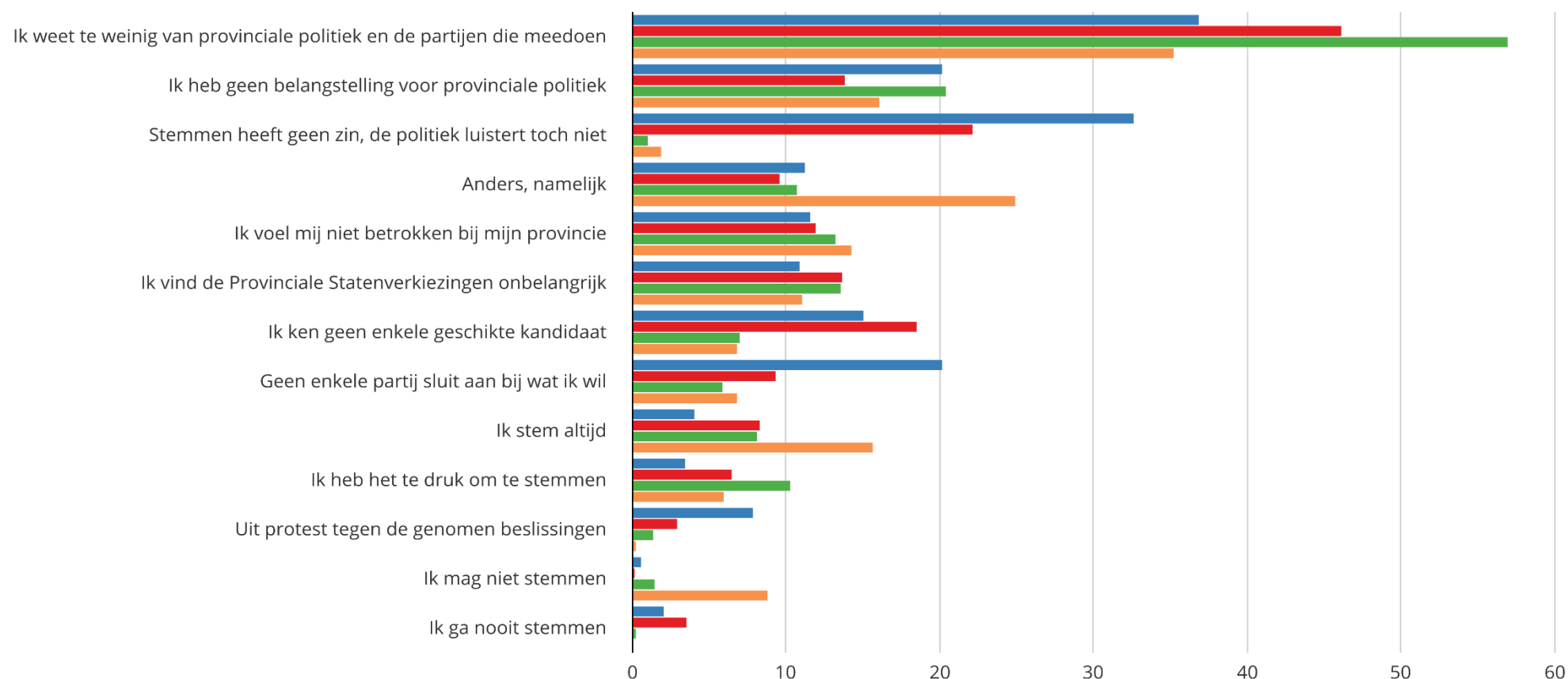
Figuur 3: Redenen om niet (altijd) te stemmen

Redenen om (mogelijk) niet te stemmen bij de aankomende Provinciale Statenverkiezing

Als u zou besluiten niet te gaan stemmen bij de Provinciale Statenverkiezingen, wat zouden daar dan de belangrijkste redenen voor zijn? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

■ De boze burger ■ De kwetsbare buitenstaander ■ De levenscyclus afhankelijk instapper ■ De toevallige thuisblijver

%

Gemaakt met Localfocus

Bron: Niet-stemmers onderzoek Kieskompas

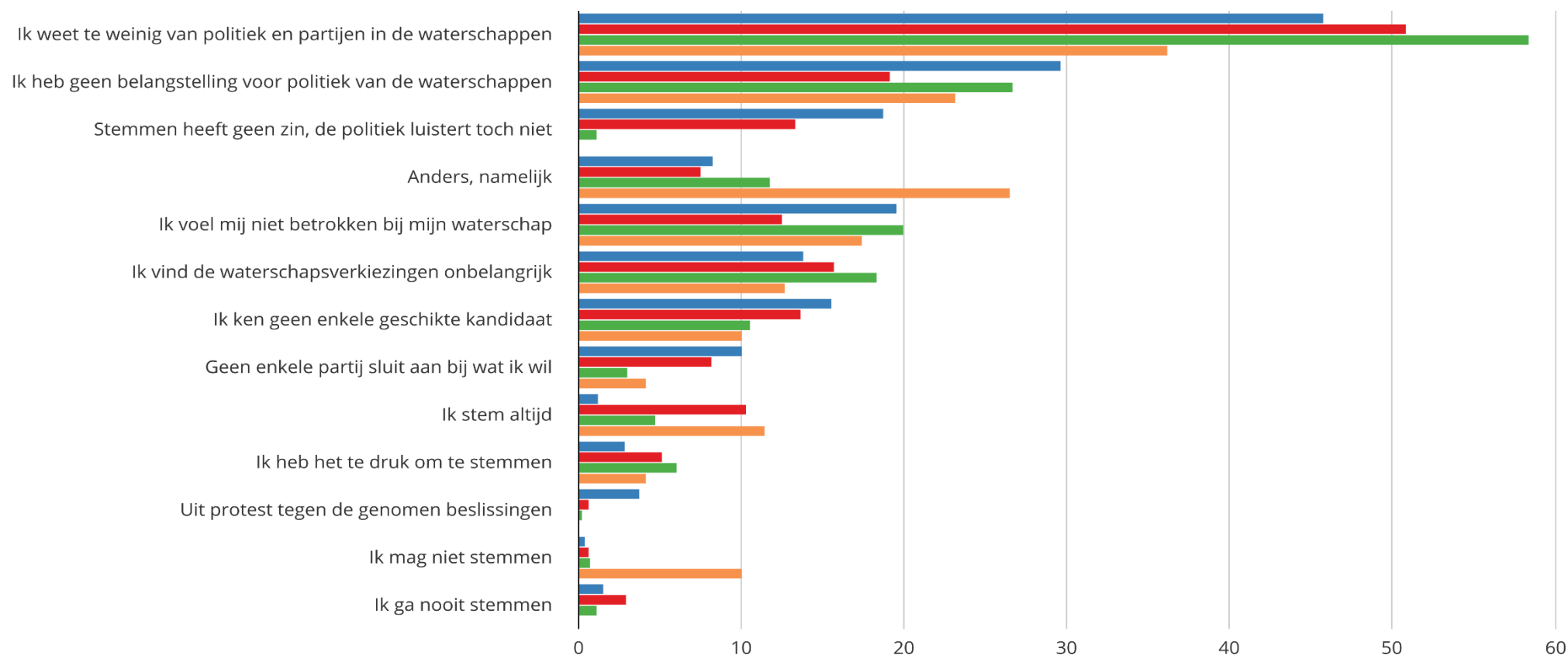
Figuur 4: Redenen om (mogelijk) niet te gaan stemmen bij de aankomende Provinciale Statenverkiezingen

Redenen om (mogelijk) niet te gaan stemmen bij de aankomende waterschapsverkiezingen

Als u zou besluiten niet te gaan stemmen bij de waterschapsverkiezingen, wat zouden daar dan de belangrijkste redenen voor zijn? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

■ De boze burger ■ De kwetsbare buitenstaander ■ De levenscyclus afhankelijk instapper ■ De toevallige thuisblijver

%

Gemaakt met Localfocus

Bron: Niet-stemmers onderzoek Kieskompas

Figuur 5: Redenen om (mogelijk) niet te gaan stemmen bij de aankomende waterschapsverkiezingen

Appendix

1. Figuren achtergrondkenmerken typen niet-stemmers

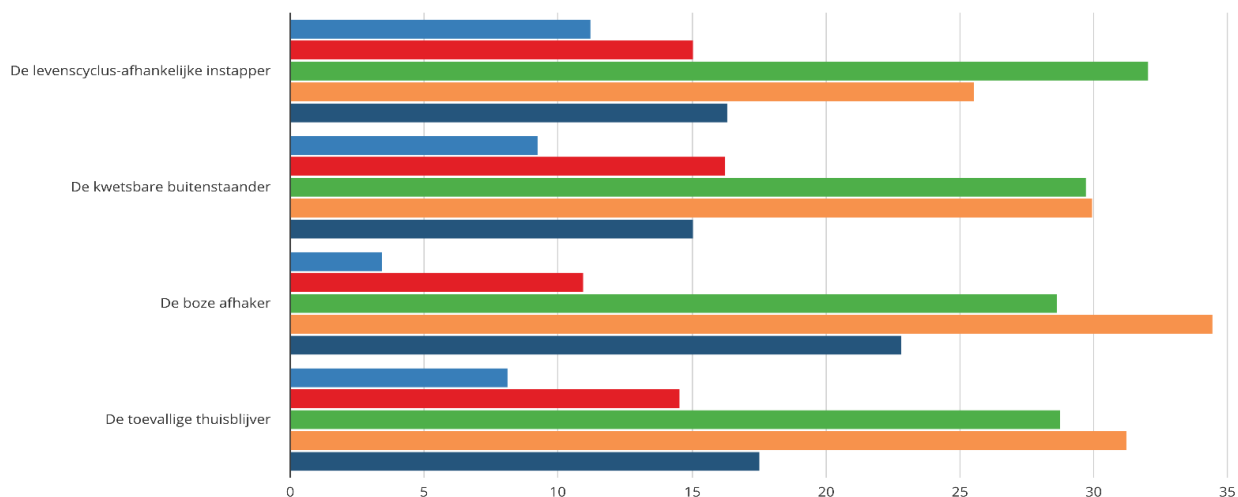
1.1 Leeftijd

Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers

Leeftijdscategorieën

■ 18-24 ■ 25-34 ■ 35-49 ■ 50-64 ■ 65+

%

Gemaakt met Localfocus

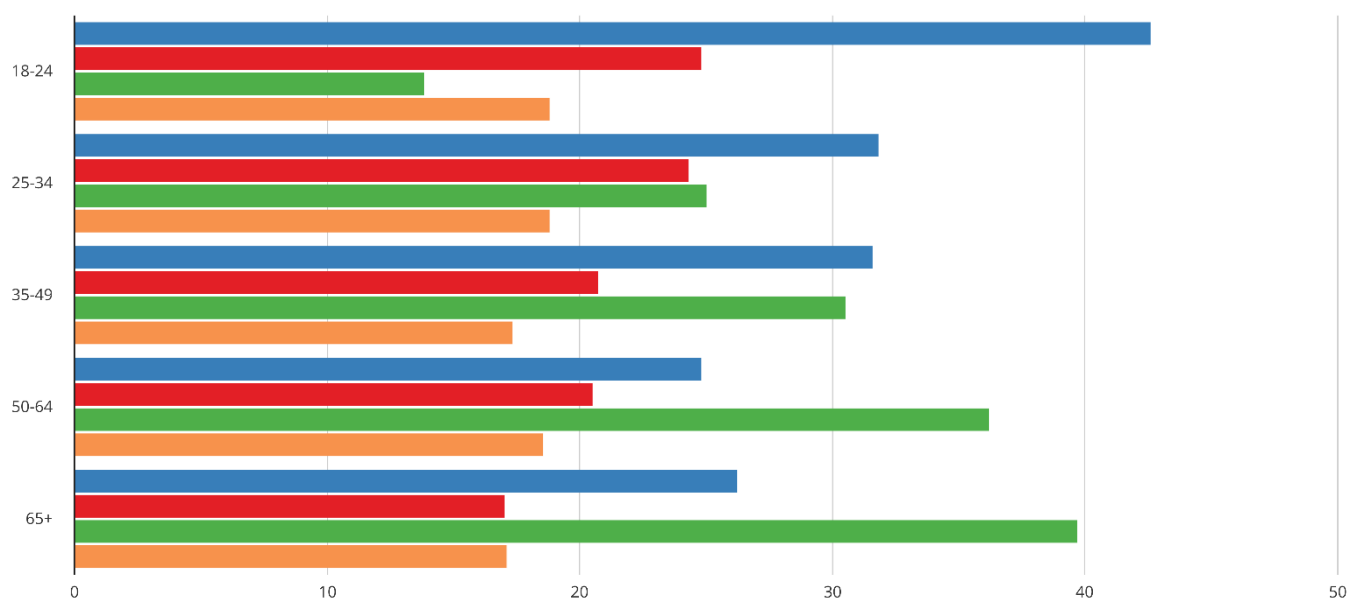
Figuur 6: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Leeftijd

Achtergrondkenmerken typen niet-stemmers

Leeftijdscategorieën

■ De levenscyclus-afhankelijke instapper ■ De kwetsbare buitenstaander ■ De boze afhaker ■ De toevallige thuisblijver

%

Gemaakt met Localfocus

Figuur 7: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers – Leeftijd

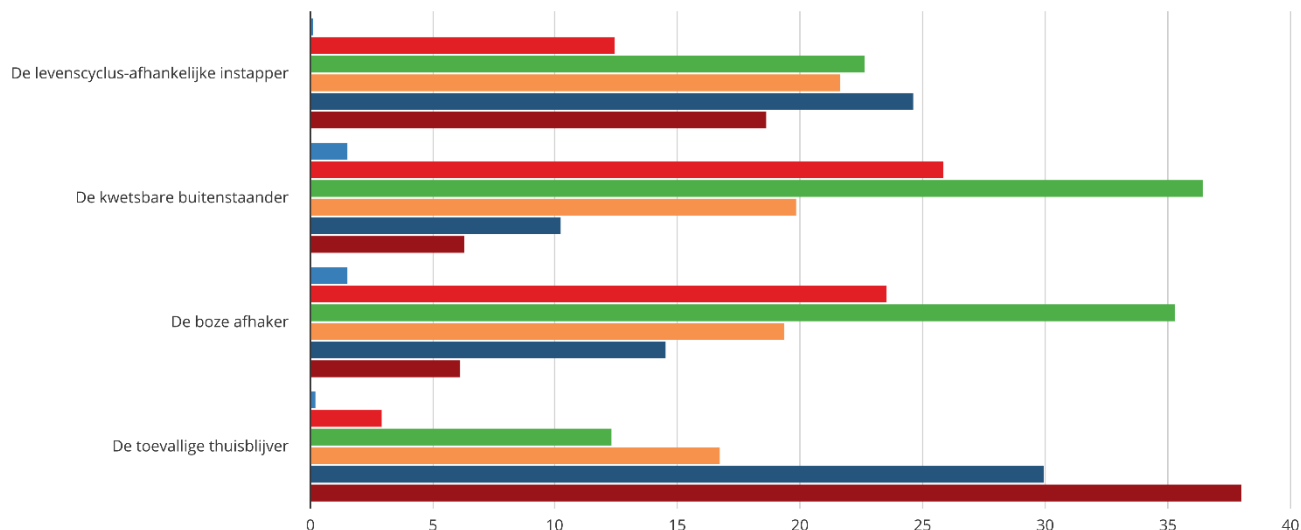
1.2 Opleiding

Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers

Hoogste opleidingsniveau

■ Geen onderwijs of basisonderwijs ■ LBO, VBO of VMBO (kader- en beroepsgerichte leerweg)
 ■ MBO/ MAVO of eerste drie jaar HAVO en VWO (theoretisch en gemengde leerweg) ■ HAVO en VWO bovenbouw – WO en HBO propedeuse
 ■ HBO of WO – bachelor of kandidaats ■ WO – doctoraal of master

%

Gemaakt met Localfocus

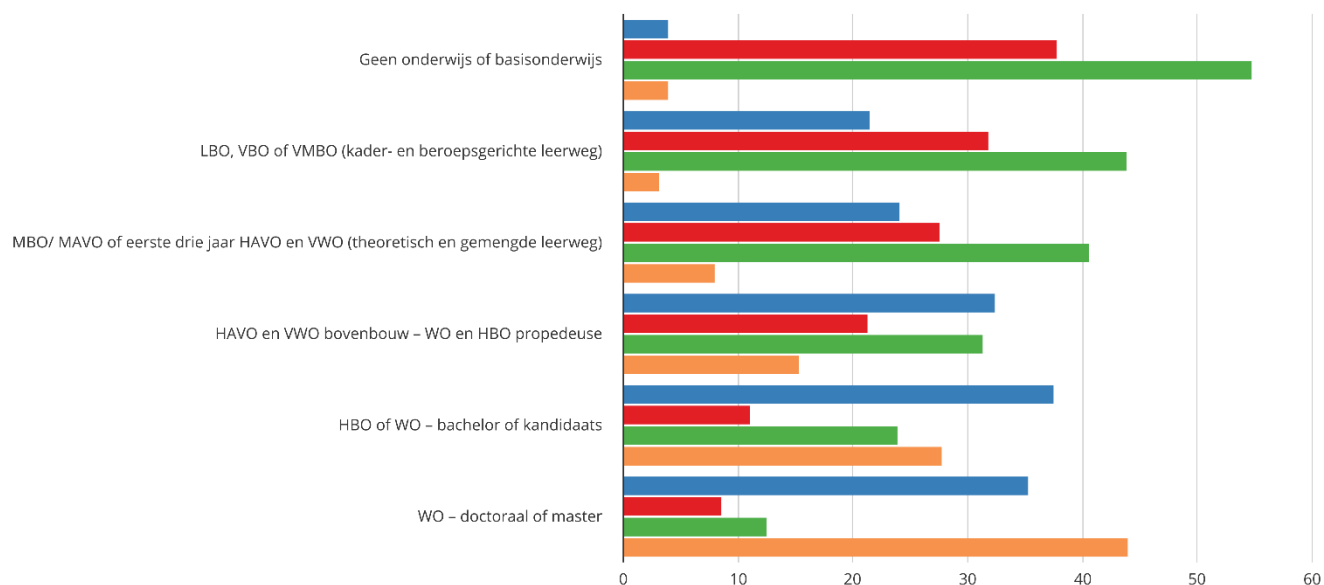
Figuur 8: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Opleidingsniveau

Achtergrondkenmerken typen niet-stemmers

Hoogste opleidingsniveau

■ De levenscyclus-afhankelijke instapper ■ De kwetsbare buitenstaander ■ De boze afhaker ■ De toevallige thuisblijver

%

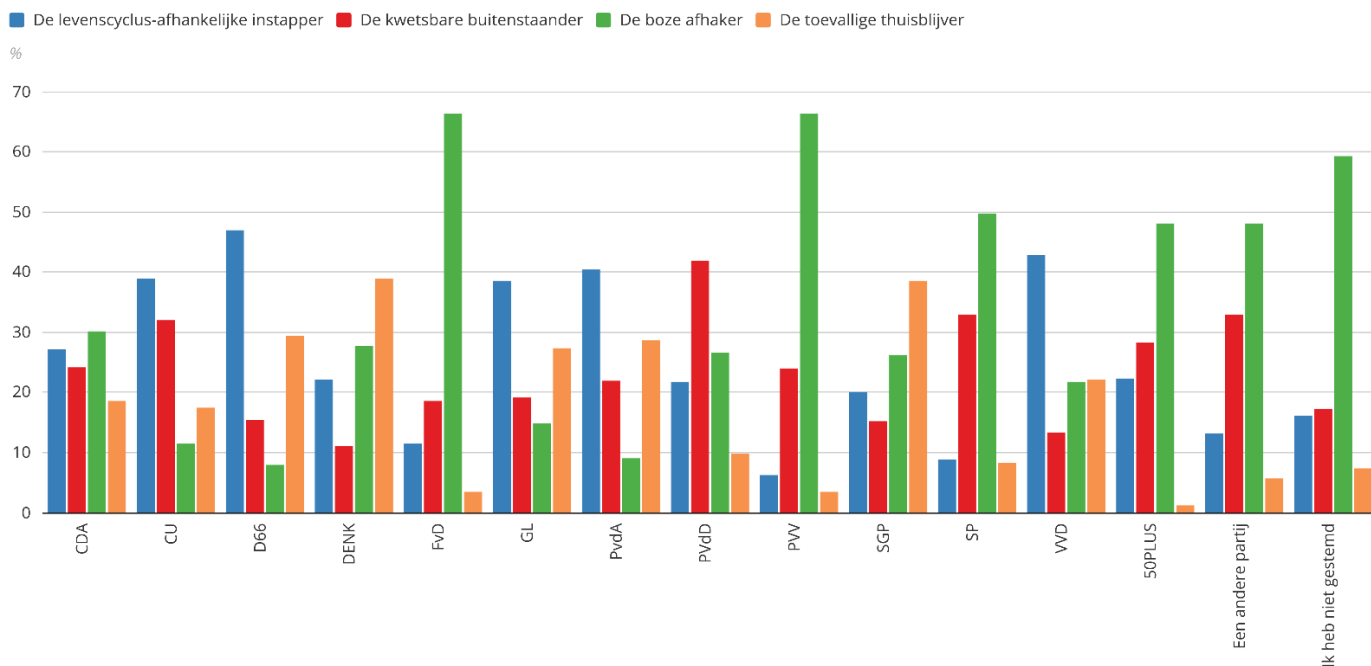
Gemaakt met Localfocus

Figuur 9: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Opleidingsniveau

1.3 Stemgedrag

Stemgedrag Tweede Kamerverkiezingen

Typen niet-stemmers per partij

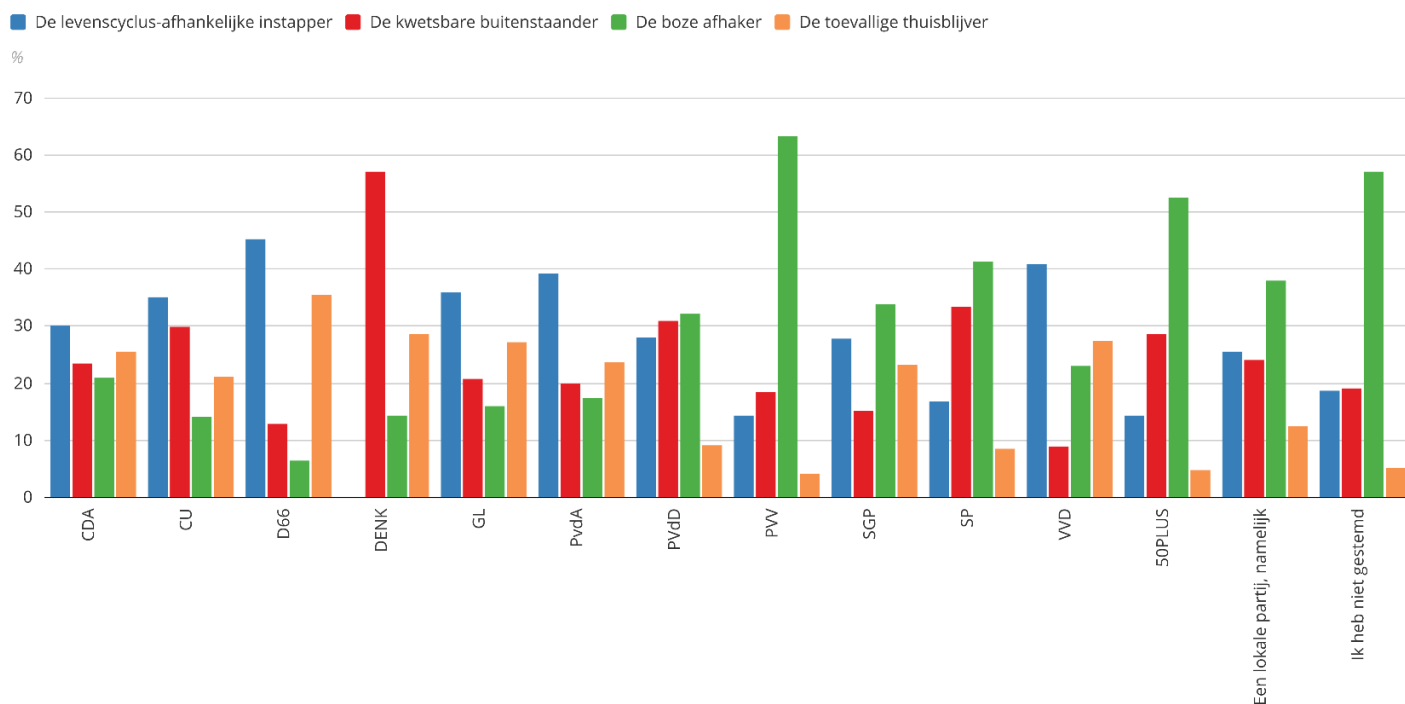

Gemaakt met Localfocus

Figuur 10: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Stemgedrag Tweede Kamer verkiezingen

Stemgedrag Gemeenteraadsverkiezingen

Typen niet-stemmers per partij

Gemaakt met Localfocus

Figuur 11: Achtergrondkenmerken typen situationele niet-stemmers -- Stemgedrag gemeenteraadsverkiezingen

› 2. Indexen

› 2.1 Stemzekerheid

Stemgedrag TK17: Op welke politieke partij heeft u bij de Tweede Kamerverkiezingen op 15 maart 2017 gestemd?

- Niet gestemd = 0
- Gestemd = 1

Stemgedrag GR18: Op welke partij heeft u bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018 gestemd?

- Niet gestemd = 0
- Gestemd = 1

Stemintentie PS19: Op 20 maart 2019 vinden de Provinciale Statenverkiezingen plaats. Geef alstublieft aan hoe groot de kans is dat u gaat stemmen. 0 betekent zeker niet en 10 zeker wel.

- (Zeker niet 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, Zeker wel 10)/10

Stemintentie WS19: Op 20 maart 2019 vinden de waterschapsverkiezingen plaats. Geef alstublieft aan hoe groot de kans is dat u gaat stemmen. 0 betekent zeker niet en 10 zeker wel.

- (Zeker niet 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, Zeker wel 10)/10

Vraag: Hoe vaak stemt u?

- 1.00: Ik heb tot nu toe gestemd bij alle verkiezingen waar ik mocht stemmen
- 0.75: Ik stem altijd, maar ik heb wel eens een enkele verkiezing gemist
- 0.50: Ik stem soms wel en soms niet
- 0.25: Ik stem zelden of nooit & Ik heb nog nooit gestemd

Stemzekerheid (alle verkiezingen): $(\text{stemgedrag Gr18}/0.5497 + \text{Stemgedrag TK17}/0.8157 + \text{Stemintentie PS19}/0.4776 + \text{Stemintentie WS19}/0.435 + \text{hoe vaak stemt u})/8.4377679243 \cdot 10$.

Stemzekerheid 2nd order: $(\text{stemgedrag Gr18}/0.5497 + \text{Stemintentie PS19}/0.4776 + \text{Stemintentie WS19}/0.435 + \text{hoe vaak stemt u})/7.211827 \cdot 10$

› 2.2 Gevoel van burgerschap

Vraag: De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen

(1) Helemaal niet mee eens, (2) Niet mee eens, (3) Neutraal, (4) Mee eens, (5) Helemaal mee eens

- In een democratie is het heel belangrijk dat iedereen stemt, ook ik
- Stemmen is een plicht tegenover de samenleving
- Stemmen is een bijzondere gebeurtenis
- Stemmen levert mij persoonlijk niets op *(omgekeerd)*
- Ik zou me schuldig voelen als ik niet zou stemmen
- Door niet te stemmen, kan iemand zijn onvrede laten blijken *(omgekeerd)*

› 2.3 Politiek zelfvertrouwen

Vraag: Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen?

(1) Helemaal niet mee eens, (2) Niet mee eens, (3) Neutraal, (4) Mee eens, (5) Helemaal mee eens

- Omdat ik onvoldoende kan bepalen waar partijen voor staan weet ik vaak niet op wie ik moet stemmen *(omgekeerd)*
- Ik volg verkiezingscampagnes intensief
- Ik ben geïnteresseerd in de politiek

› 2.4 Vertrouwen in instituties

Vraag: Kunt u aangeven of u wel of geen vertrouwen heeft in de onderstaande instituties?

1 (Geen enkel vertrouwen), 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 (Veel vertrouwen)

- De televisie
- De kranten
- De vakbonden
- Het rechtssysteem
- De grote ondernemingen
- De Tweede Kamer
- De regering
- De wetenschap
- De politie
- Gezondheidszorg
- Politieke partijen
- De Europese Unie

› 2.5 Politiek cynisme

Vraag: De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen.

(1) Helemaal niet mee eens, (2) Niet mee eens, (3) Neutraal, (4) Mee eens, (5) Helemaal mee eens

- Stemmen levert mij persoonlijk niets op
- De politieke partijen lijken allemaal zo op elkaar dat het niet uitmaakt wat ik stem
- De democratie in Nederland functioneert goed *(omgekeerd)*
- Politici zijn niet geïnteresseerd in mijn mening

› 2.6 Gevoel van eenzaamheid

Vraag: Hoe vaak ...

- ...mist u gezelschap?
- ...voelt u zich buiten gesloten?
- ...voelt u zich geïsoleerd van anderen?

bijna nooit (1), soms (2), vaak (3)

Vraag: Hoeveel goede vrienden heeft u?

Geen (1), 1 goede vriend (2), 2 tot 3 goede vrienden (3), 4 tot 9 goede vrienden (4), 10 tot 20 goede vrienden (5)

Gehercodeerd in:

4 tot 9 en 10 tot 20 goede vrienden (1)

2 tot 3 goede vrienden (2)

1 goede vriend of geen (3)

› 2.7 Betrokkenheid bij samenleving

Vraag: Welke van de volgende uitspraken zijn op u van toepassing? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- Ik doe vrijwilligerswerk
- Ik ben actief voor mijn sportclub of vereniging
- Ik ben actief in mijn buurt, dorp of stad
- Ik heb wel eens in een bestuur gezeten

› 2.8 Kwaliteit baan

Vraag: Als u denkt aan uw eigen werksituatie, in welke mate bent u het eens met de volgende stellingen.

- Ik heb voldoende mogelijkheden om carrière te maken
- Mijn inkomen is passend voor de verantwoordelijkheden die ik heb
- Normaal gesproken word ik gewoon betaald als ik een werkdag mis
- Ik heb vrijheid om beslissingen te nemen op mijn werk
- Het zou makkelijk voor mij zijn om een baan bij een andere werkgever met ongeveer hetzelfde salaris en voordelen te vinden

› 2.9 Baanonzekerheid (1)

Vraag: Als u denkt aan uw eigen werksituatie, in welke mate bent u het eens met de volgende stellingen.

Helemaal niet mee eens (1), Niet mee eens (2), Mee eens (3), Helemaal mee eens (4)

- Het aantal uren dat ik werk zal waarschijnlijk afnemen in de komende zes maanden

Vraag: Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken?

Helemaal niet mee eens (1), Niet mee eens (2), Mee eens (3), Helemaal mee eens (4)

- Ik ben bang in de nabije toekomst ontslagen te worden
- Ik ben bang dat ik volgens mijn managers niet genoeg werk

› 2.10 Baanonzekerheid (2)

Vraag: In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden?

Helemaal niet bezorgd (1), Niet heel erg bezorgd (2), Bezorgd (3), Zeer bezorgd (4)

- Door discriminatie oneerlijk behandeld worden
- Oneerlijk behandeld worden door de directie
- Toekomstige veranderingen in mijn baan waardoor mijn kennis en kunde moeilijker gebruikt kunnen worden
- Toekomstige veranderingen waardoor mijn salaris verminderd wordt
- Een andere mindere interessante baan binnen dezelfde organisatie krijgen

Vraag: Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken?

Helemaal niet mee eens (1), Niet mee eens (2), Mee eens (3), Helemaal mee eens (4)

- Ik ben bang in de nabije toekomst ontslagen te worden

› 2.11 Traditionele media

Vraag: Hoe vaak gebruikt u de volgende media?

Nooit (1), Minder vaak dan één keer per maand (2), Eén keer per maand (3), Eén keer per week (4), Meerdere keren per week (5), Iedere dag/ bijna iedere dag (6)

- Ik kijk tv
- Ik lees de krant
- Ik lees tijdschriften
- Ik luister naar de radio
- Ik lees boeken

› 2.12 Gebruik van sociale media

Vraag: Hoe vaak gebruikt u de volgende media?

Nooit (1), Minder vaak dan één keer per maand (2), Eén keer per maand (3), Eén keer per week (4), Meerdere keren per week (5), Iedere dag/ bijna iedere dag (6)

- Ik lees posts of artikelen op sociale media

3. Factor en betrouwbaarheidsanalyse

3.1 Stemzekerheid (alle verkiezingen)

Communalities

	Initial	Extraction
Binaire variabele - gestemd GR17	1.000	.618
Binaire variabele - gestemd TK17	1.000	.512
Vote intention scale - PS	1.000	.765
Vote intention scale WS	1.000	.651
Hoe vaak stemt u_scale_10	1.000	.706

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component
	1
Vote intention scale - PS	.874
Hoe vaak stemt u_scale_10	.840
Vote intention scale WS	.807
Binaire variabele - gestemd GR17	.786
Binaire variabele - gestemd TK17	.715

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.252	65.035	65.035	3.252	65.035	65.035
2	.732	14.650	79.684			
3	.437	8.739	88.423			
4	.373	7.455	95.878			
5	.206	4.122	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.848	5

3.2 Stembekerheid (second-order verkiezingen)

Communalities

	Initial	Extraction
Binaire variabele - gestemd GR17	1.000	.596
Vote intention scale - PS	1.000	.807
Vote intention scale WS	1.000	.730
Hoe vaak stemt u_scale_10	1.000	.699

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.833	70.823	70.823	2.833	70.823	70.823
2	.566	14.142	84.964			
3	.390	9.762	94.726			
4	.211	5.274	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component
	1
Vote intention scale - PS	.899
Vote intention scale WS	.854
Hoe vaak stemt u_scale_10	.836
Binaire variabele - gestemd GR17	.772

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.841	4

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.489	4

3.3 Index: Betrokkenheid bij samenleving

Communalities

	Initial	Extraction
Welke van de volgende uitspraken zijn op u van toepassing? Meerdere antwoorden zijn mogelijk. Ik doe vrijwilligerswerk	1.000	.414
Welke van de volgende uitspraken zijn op u van toepassing? Meerdere antwoorden zijn mogelijk. Ik ben actief voor mijn sportclub of vereniging	1.000	.381
Welke van de volgende uitspraken zijn op u van toepassing? Meerdere antwoorden zijn mogelijk. Ik ben actief in mijn buurt, dorp of stad	1.000	.420
Welke van de volgende uitspraken zijn op u van toepassing? Meerdere antwoorden zijn mogelijk. Ik heb wel eens in een bestuur gezeten	1.000	.374

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component
	1
Welke van de volgende uitspraken zijn op u van toepassing? Meerdere antwoorden zijn mogelijk. Ik doe vrijwilligerswerk	.648
Welke van de volgende uitspraken zijn op u van toepassing? Meerdere antwoorden zijn mogelijk. Ik ben actief voor mijn sportclub of vereniging	.643
Welke van de volgende uitspraken zijn op u van toepassing? Meerdere antwoorden zijn mogelijk. Ik ben actief in mijn buurt, dorp of stad	.617
Welke van de volgende uitspraken zijn op u van toepassing? Meerdere antwoorden zijn mogelijk. Ik heb wel eens in een bestuur gezeten	.611

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1.588	39.707	39.707	1.588	39.707	39.707
2	.873	21.830	61.537			
3	.800	20.004	81.541			
4	.738	18.459	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

3.4 Index: Gevoel van burgerschap

Communalities

	Initial	Extraction
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - In een democratie is het heel belangrijk dat iedereen stemt, ook ik	1.000	.655
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Stemmen is een plicht tegenover de samenleving	1.000	.639
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Stemmen is een bijzondere gebeurtenis	1.000	.526
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Stemmen levert mij persoonlijk niets op	1.000	.176
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Ik zou me schuldig voelen als ik niet zou stemmen	1.000	.596
Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? - Door niet te stemmen, kan iemand zijn onvrede laten blijken	1.000	.246

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component
	1
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - In een democratie is het heel belangrijk dat iedereen stemt, ook ik	.809
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Stemmen is een plicht tegenover de samenleving	.799
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Stemmen is een bijzondere gebeurtenis	.725
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Stemmen levert mij persoonlijk niets op	.419
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Ik zou me schuldig voelen als ik niet zou stemmen	.772
Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? - Door niet te stemmen, kan iemand zijn onvrede laten blijken	.496

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.838	47.304	47.304	2.838	47.304	47.304
2	.913	15.208	62.512			
3	.837	13.946	76.458			
4	.591	9.844	86.302			
5	.474	7.893	94.195			
6	.348	5.805	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.756	6

3.5 Index: Gevoel van eenzaamheid

Communalities

	Initial	Extraction
Hoeveel goede vrienden heeft u?	1.000	.213
Hoe vaak ... - ...mist u gezelschap?	1.000	.574
Hoe vaak ... - ...voelt u zich buiten gesloten?	1.000	.712
Hoe vaak ... - ...voelt u zich geïsoleerd van anderen?	1.000	.752

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component
	1
Hoe vaak ... - ...voelt u zich geïsoleerd van anderen?	.867
Hoe vaak ... - ...voelt u zich buiten gesloten?	.844
Hoe vaak ... - ...mist u gezelschap?	.757
Hoeveel goede vrienden heeft u?	.461

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.250	56.256	56.256	2.250	56.256	56.256
2	.870	21.753	78.009			
3	.561	14.033	92.042			
4	.318	7.958	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.659	4

3.6 Index: Baanonzekerheid (1)

Component Matrix^a

	Component
	1
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Ik ben bang in de nabije toekomst ontslagen te worden	.820
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Ik ben bang dat ik volgens mijn managers niet genoeg werk	.797
Het aantal uren dat ik werk zal waarschijnlijk afnemen in de komende zes maanden	.447

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Communalities

	Initial	Extraction
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Ik ben bang in de nabije toekomst ontslagen te worden	1.000	.673
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Ik ben bang dat ik volgens mijn managers niet genoeg werk	1.000	.635
Het aantal uren dat ik werk zal waarschijnlijk afnemen in de komende zes maanden	1.000	.200

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1.508	50.258	50.258	1.508	50.258	50.258
2	.926	30.854	81.112			
3	.567	18.888	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.481	3

3.7 Index: Baanonzekerheid (2)

Communalities

	Initial	Extraction
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Ik ben bang in de nabije toekomst ontslagen te worden	1.000	.462
In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden? - Door discriminatie oneerlijk behandeld worden	1.000	.415
In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden? - Oneerlijk behandeld worden door de directie	1.000	.510
In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden? - Toekomstige veranderingen in mijn baan waardoor mijn kennis en kunde moeilijker gebruikt kunnen worden	1.000	.561
In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden? - Toekomstige veranderingen waardoor mijn salaris verminderd wordt	1.000	.563
In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden? - Een andere mindere interessante baan binnen dezelfde organisatie krijgen	1.000	.562

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component
	1
In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden? - Toekomstige veranderingen waardoor mijn salaris verminderd wordt	.750
In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden? - Een andere mindere interessante baan binnen dezelfde organisatie krijgen	.750
In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden? - Toekomstige veranderingen in mijn baan waardoor mijn kennis en kunde moeilijker gebruikt kunnen worden	.749
In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden? - Oneerlijk behandeld worden door de directie	.714
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Ik ben bang in de nabije toekomst ontslagen te worden	.680
In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden? - Door discriminatie oneerlijk behandeld worden	.644

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.073	51.219	51.219	3.073	51.219	51.219
2	.811	13.510	64.728			
3	.616	10.266	74.994			
4	.533	8.878	83.873			
5	.498	8.293	92.166			
6	.470	7.834	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.807	6

3.8 Index: Kwaliteit baan

Communalities

	Initial	Extraction
Als u denkt aan uw eigen werksituatie, in welke mate bent u het eens met de volgende stellingen. - Ik heb voldoende mogelijkheden om carrière te maken	1.000	.673
Als u denkt aan uw eigen werksituatie, in welke mate bent u het eens met de volgende stellingen. - Mijn inkomen is passend voor de verantwoordelijkheden die ik heb	1.000	.480
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Normaal gesproken word ik gewoon betaald als ik een werkdag mis	1.000	.563
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Ik heb vrijheid om beslissingen te nemen op mijn werk	1.000	.478
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Het zou makkelijk voor mij zijn om een baan bij een andere werkgever met ongeveer hetzelfde salaris en voordelen te vinden	1.000	.766

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component	
	1	2
Als u denkt aan uw eigen werksituatie, in welke mate bent u het eens met de volgende stellingen. - Ik heb voldoende mogelijkheden om carrière te maken	.783	
Als u denkt aan uw eigen werksituatie, in welke mate bent u het eens met de volgende stellingen. - Mijn inkomen is passend voor de verantwoordelijkheden die ik heb	.668	
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Ik heb vrijheid om beslissingen te nemen op mijn werk	.666	
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Het zou makkelijk voor mij zijn om een baan bij een andere werkgever met ongeveer hetzelfde salaris en voordelen te vinden	.432	.761
Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken? - Normaal gesproken word ik gewoon betaald als ik een werkdag mis	.464	-.590

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings ^a
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	1.905	38.098	38.098	1.905	38.098	38.098	1.767
2	1.056	21.110	59.208	1.056	21.110	59.208	1.290
3	.803	16.055	75.263				
4	.720	14.405	89.668				
5	.517	10.332	100.000				

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. When components are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Component Correlation Matrix

Component	1	2
1	1.000	.137
2	.137	1.000

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.555	5

3.9 Index: Politiek cynisme

Communalities

	Initial	Extraction
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - De democratie in Nederland functioneert goed	1.000	.524
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Stemmen levert mij persoonlijk niets op	1.000	.598
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - De politieke partijen lijken allemaal zo op elkaar dat het niet uitmaakt wat ik stem	1.000	.444
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Politici zijn niet geïnteresseerd in mijn mening	1.000	.678

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.738	4

Component Matrix^a

	Component
	1
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Politici zijn niet geïnteresseerd in mijn mening	.823
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Stemmen levert mij persoonlijk niets op	.773
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - De democratie in Nederland functioneert goed	.724
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - De politieke partijen lijken allemaal zo op elkaar dat het niet uitmaakt wat ik stem	.666

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.243	56.086	56.086	2.243	56.086	56.086
2	.728	18.208	74.294			
3	.578	14.441	88.735			
4	.451	11.265	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

3.10 Index: Politiek zelfvertrouwen

Communalities

	Initial	Extraction
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Omdat ik onvoldoende kan bepalen waar partijen voor staan weet ik vaak niet op wie ik moet stemmen	1.000	.384
Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? - Ik volg verkiezingscampagnes intensief	1.000	.689
Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? - Ik ben geïnteresseerd in de politiek	1.000	.740

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component
	1
Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? - Ik ben geïnteresseerd in de politiek	.860
Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen? - Ik volg verkiezingscampagnes intensief	.830
De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen. - Omdat ik onvoldoende kan bepalen waar partijen voor staan weet ik vaak niet op wie ik moet stemmen	.619

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1.813	60.428	60.428	1.813	60.428	60.428
2	.787	26.244	86.672			
3	.400	13.328	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.651	3

Component Matrix^a

3.11 Index: Media

Communalities

	Initial	Extraction
Ik kijk tv	1.000	.634
Ik lees de krant	1.000	.610
Ik lees tijdschriften	1.000	.640
Ik luister naar de radio	1.000	.560
Ik lees boeken	1.000	.516

Extraction Method: Principal Component Analysis.

	Component	
	1	2
Ik lees tijdschriften	.769	
Ik lees de krant	.762	
Ik kijk tv	.410	.683
Ik luister naar de radio	.467	.585
Ik lees boeken	.454	-.557

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings ^a
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	1.764	35.278	35.278	1.764	35.278	35.278	1.648
2	1.196	23.919	59.197	1.196	23.919	59.197	1.361
3	.793	15.865	75.062				
4	.715	14.294	89.357				
5	.532	10.643	100.000				

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. When components are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Pattern Matrix^a

	Component	
	1	2
Ik lees tijdschriften	.769	
Ik lees de krant	.739	
Ik lees boeken	.686	
Ik kijk tv		.798
Ik luister naar de radio		.737

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 5 iterations.

Component Correlation Matrix

Component	1	2
1	1.000	.100
2	.100	1.000

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.516	5

3.12 Index: Vertrouwen in instituties

Communalities

	Initial	Extraction
De televisie	1.000	.732
De kranten	1.000	.736
De vakbonden	1.000	.501
Het rechtstelsysteem	1.000	.645
De grote ondernemingen	1.000	.405
De Tweede Kamer	1.000	.794
De regering	1.000	.771
De wetenschap	1.000	.388
De politie	1.000	.577
Gezondheidszorg	1.000	.473
Politieke partijen	1.000	.703
De Europese Unie	1.000	.599

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component	
	1	2
De Tweede Kamer	.881	
De regering	.864	
Politieke partijen	.836	
Het rechtstelsysteem	.781	
De Europese Unie	.770	
De kranten	.716	.473
De politie	.705	
De grote ondernemingen	.635	
Gezondheidszorg	.620	
De wetenschap	.607	
De vakbonden	.512	.489
De televisie	.596	.614

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings ^a
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	6.207	51.724	51.724	6.207	51.724	51.724	5.894
2	1.118	9.318	61.041	1.118	9.318	61.041	3.746
3	.970	8.081	69.123				
4	.724	6.029	75.152				
5	.636	5.300	80.452				
6	.601	5.005	85.457				
7	.477	3.971	89.428				
8	.356	2.967	92.395				
9	.328	2.731	95.126				
10	.286	2.385	97.511				
11	.212	1.766	99.277				
12	.087	.723	100.000				

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. When components are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Pattern Matrix^a

	Component	
	1	2
De regering	.837	
De Tweede Kamer	.833	
De politie	.814	
Het rechtstelsysteem	.795	
Gezondheidszorg	.757	
Politieke partijen	.737	
De Europese Unie	.699	
De wetenschap	.612	
De grote ondernemingen	.476	
De televisie		.872
De kranten		.746
De vakbonden		.705

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.910	12

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

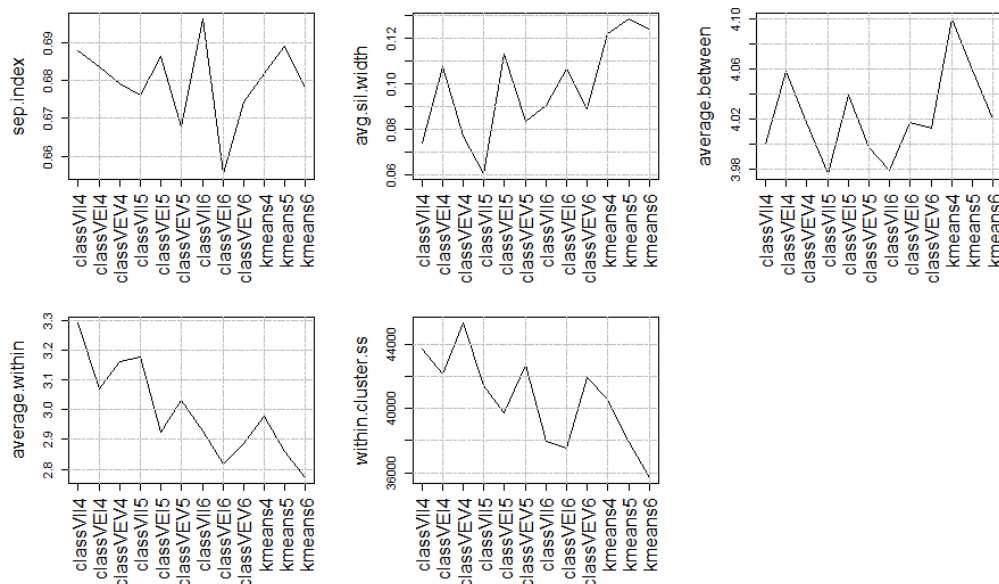
a. Rotation converged in 4 iterations.

4. Analyses voor clusters

Door de correlatie van de variabelen heeft de data een middelmatige neiging tot clustering. Om de robuustheid van de bevindingen te waarborgen zijn verschillende analyses uitgevoerd. Allereerst zijn de dimensies en de respectievelijke variabelen op verschillende manieren geoperationaliseerd. Samengestelde variabelen die de relevante factoren (d.w.z. eenzaamheid, burgerschap, institutioneel vertrouwen, enz.) en de algemene participatieve en sociaaleconomische dimensie weergeven, zijn gecreëerd met behulp van een optelsom of een 'principal component' analyse. Tevens is het aantal indicatoren dat in de analyse is opgenomen gevarieerd, afhankelijk van conceptualisatie. Hierbij zijn vijf verschillende operationalisaties van concepten getest. Ten tweede wordt de validatie van clusteranalyse oplossingen beoordeeld met behulp van 26 validatie-indexen, waarbij klassen worden geproduceerd door middel van 'k-means', 'hierarchical' en 'latent class' analyses, waarbij het aantal geproduceerde clusters varieerde tussen twee en tien klassen.

De meest robuuste oplossing was een indeling in twee klassen. Ongeacht de operationalisering, zijn de oplossingen vrij gelijkaardig, waar de twee klassen ongeveer in een 40:60 verhouding verdelen. Omdat het effect van operationalisering niet substantieel is, wordt de analyse gebaseerd op basis van een optelling van alle opgestelde indexen (te weten burgerschap, institutioneel vertrouwen, cynisme, politiek zelfvertrouwen, betrokkenheid bij samenleving, gevoel van eenzaamheid, status ladder, opleiding). Bovendien veranderen verschillende clustermethoden de resultaten niet significant.

Om een genuanceerdere analyse te kunnen geven, werd het aantal clusteringsoplossingen uitgebreid. In de eerste validatieprocedure waren er, naast de 'floor and ceiling' clusteringoplossingen (twee en tien clusters), aanwijzingen dat opdeling in de range van vier tot zes clusters een valide oplossing kunnen bieden. Deze clusteringsoplossingen zijn dan ook nader onderzocht. Clusterindelingen in vier tot zes klassen werden geproduceerd met behulp van 'k-means'-clusteranalyse en de 'latent class analysis'. De oplossingen werden vergeleken aan de hand van de scheidingsindex, de gemiddelde silhouetbreedte, de gemiddelde afstand tussen clusters, de gemiddelde afstand binnen clusters, en de som van de vierkanten van clusters. Gezien de correlatie van de gegevens gaat het met name om de scheiding van clusters. Onderstaande grafiek toont het resultaat van de analyse.

Uiteindelijk is doormiddel van een 'k-means' clusteranalyse gebleken dat vier clusters het meest optimale aantal klassen is.

Gemiddelde van indexen in de clusters

Cluster	Burgerschap	Institutioneel vertrouwen	Politiek cynisme	Politiek zelfvertrouwen
1	3.744263	3.325913	2.443639	3.624960
2	3.615956	2.882359	3.058639	3.552626
3	3.272515	2.432573	3.625926	3.533333
4	3.970016	3.428012	2.142441	4.171882

Gemiddelde van indexen in de clusters

Cluster	Betrokkenheid bij samenleving	Gevoel van eenzaamheid	status ladder	Hoogste opleiding
1	1.642512	-0.2937695	7.264895	4.840580
2	1.775025	1.4604357	5.009911	4.156591
3	2.387719	-0.3655252	6.462573	4.182456
4	3.768070	-0.4597626	7.652105	5.248213

Gemiddelde van indexen in de clusters

Cluster	Stemzekerheid	Social media	Traditionele media	Buitenlands index
1	8.640313	4.342672	4.451328	0.2133655
2	8.386474	4.485915	4.178046	0.2606541
3	7.603501	4.493514	4.287852	0.2385965
4	9.250193	4.559952	4.775302	0.1810961

Gemiddelde van indexen in de clusters

Cluster	Leeftijd	Baanonzekerheid (1)	Baanonzekerheid (2)	Baankwaliteit
1	54.94082	1.650673	1.654661	2.819529
2	54.35317	1.911404	2.055115	2.421220
3	58.08367	1.692272	1.793884	2.642150
4	57.30222	1.600459	1.589744	2.928744

› 5. Toelichting weging

Kieskompas beschikt over een groot panel van Nederlanders die regelmatig bevraagd worden over hun mening betreffende politieke en maatschappelijke issues. Hoewel dit panel groot is en alle groepen van de Nederlandse samenleving omvat, zijn sommige groepen hierin ondervertegenwoordigd, en sommige oververtegenwoordigd.

Om de resultaten van de analyses representatiever te maken, voert Kieskompas een weging uit op de resultaten van het panel. Hierbij wordt gebruikt gemaakt van een iteratieve poststratificatiemethode op basis van verschillende populatie-eigenschappen. In dit geval is er gebruik gemaakt van Eurostat-censusdata uit 2011. Er is gewogen met een zogenaamde joint distribution bestaande uit

- leeftijd (5 categorieën),
- geslacht (2 categorieën),
- opleiding (3 categorieën)

Tevens is er gewogen door gebruik te maken van een zogenaamde marginal distribution van de verkiezingsresultaten van de Tweede Kamerverkiezingen 2017. Let op: gewogen data geeft enkel een benadering van de opiniestructuren van de populatie weer.

› 6. Vragenlijst

Niet stemmers_BZ

Start of Block: Algemene vragen

Q213 Beste heer/mevrouw,

Eerder gaf u aan mee te willen werken aan wetenschappelijk onderzoek van Kieskompas. Graag stellen we u een aantal vragen over recente ontwikkelingen en Nederland in het algemeen.

Het beantwoorden van de vragen duurt ongeveer 12 minuten. Vanzelfsprekend worden alle antwoorden vertrouwelijk behandeld en geanonimiseerd.

Hartelijk dank voor uw deelname aan dit wetenschappelijk onderzoek!

Met vriendelijke groet,

André Krouwel

Page Break

Q86 Wat is uw geslacht?

- ☐ Man (1)
- ☐ Vrouw (2)
- ☐ Anders (3)

Q91 Wat is uw geboortejaar?

▼ 2002 of later (1) ... 1900 of eerder (103)

Q89 Wat is uw hoogst genoten opleiding?

▼ WO – doctoraal of master (1) ... Weet niet (7)

Q151 In welke provincie woont u?

▼ Drenthe (1) ... Ik woon buiten Nederland (13)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Drenthe

Q198 In welke gemeente woont u?

▼ Aa en Hunze (1) ... De Wolden (14)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Flevoland

Q200 In welke gemeente woont u?

▼ Almere (1) ... Zeewolde (19)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Friesland (Fryslân)

Q202 In welke gemeente woont u?

▼ Achtkarspelen (20) ... Weststellingwerf (41)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Gelderland

Q204 In welke gemeente woont u?

▼ Aalten (1) ... Zutphen (55)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Groningen

Q206 In welke gemeente woont u?

▼ Appingedam (1) ... Zuidhorn (22)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Limburg

Q208 In welke gemeente woont u?

▼ Beek (1) ... Weert (35)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Noord-Brabant

Q210 In welke gemeente woont u?

▼ Aalburg (1) ... Zundert (66)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Noord-Holland

Q212 In welke gemeente woont u?

▼ Aalsmeer (1) ... Zandvoort (50)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Overijssel

Q214 In welke gemeente woont u?

▼ Almelo (1) ... Zwolle (51)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Utrecht

Q216 In welke gemeente woont u?

▼ Amersfoort (1) ... Zeist (28)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Zeeland

Q218 In welke gemeente woont u?

▼ Borsele (1) ... Vlissingen (15)

Display This Question:

If In welke provincie woont u? = Zuid-Holland

Q220 In welke gemeente woont u?

▼ Alblasserdam (1) ... Zwijndrecht (62)

Q221 Bent u of is één van uw ouders in het buitenland geboren?

	In Nederland geboren (1)	In Suriname geboren (5)	In de Nederlandse Antillen geboren (6)	In Marokko geboren (7)	In Turkije geboren (8)	In de EU geboren (2)	Buiten de EU geboren (3)
Uzelf (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uw moeder (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uw vader (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q210 Bent u gelovig?

- ☐ Ja (1)
- ☐ Nee (2)
- ☐ Anders, namelijk: (3) _____

Display This Question:

If Bent u gelovig? = Ja

Q211 Tot welke geloofsrichting zou u zichzelf rekenen?

- ☐ Rooms-katholicisme (1)
- ☐ Protestantse Kerk in Nederland (PKN) (4)
- ☐ Doopsgezind/Remonstrants (5)
- ☐ Orthodox-protestants (Gereformeerde Bond, Nederlands Gereformeerd, Gereformeerd Vrijgemaakt, Christelijk Gereformeerd, Bevindelijk-gereformeerd) (6)
- ☐ Evangelisch/Pinkstergemeente (7)
- ☐ Orthodox (Russisch/Koptisch) (8)
- ☐ Soennitische Islam (9)
- ☐ Sjiitische Islam (10)
- ☐ Orthodox Jodendom (11)
- ☐ Liberaal Jodendom (12)
- ☐ Hindoeïsme (13)
- ☐ Boeddhisme (14)
- ☐ Ietsisme (15)
- ☐ Agnosticisme (16)
- ☐ Anders (17) _____

End of Block: Algemene vragen

Start of Block: Gaat wel/niet stemmen

Q214 In Nederland vinden verschillende verkiezingen plaats. Zo zijn er verkiezingen voor de Tweede Kamer, de Provinciale Staten, de gemeenteraad, de waterschappen, het Europees Parlement en hebben er verschillende referenda plaatsgevonden.

Q62 Hoe vaak stemt u?

- ☐ Ik heb tot nu toe gestemd bij alle verkiezingen waar ik mocht stemmen (1)
- ☐ Ik stem altijd, maar ik heb wel eens een enkele verkiezing gemist (2)
- ☐ Ik stem soms wel en soms niet (3)
- ☐ Ik stem zelden of nooit (4)
- ☐ Ik heb nog nooit gestemd (5)
- ☐ Ik heb nog nooit mogen stemmen (6)

Display This Question:

If Hoe vaak stemt u? = Ik stem altijd, maar ik heb wel eens een enkele verkiezing gemist

Or Hoe vaak stemt u? = Ik stem soms wel en soms niet

Or Hoe vaak stemt u? = Ik stem zelden of nooit

Or Hoe vaak stemt u? = Ik heb nog nooit gestemd

Q63 Als u bij een verkiezing **niet** heeft gestemd terwijl dit wel mocht, wat voor verkiezingen waren dat?
Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- ☐ Gemeenteraadsverkiezingen (1)
- ☐ Waterschapsverkiezingen (5)
- ☐ Provinciale Statenverkiezingen (2)
- ☐ Tweede Kamerverkiezingen (3)
- ☐ Europese Parlementsverkiezingen (4)
- ☐ Referendum (9)

Page Break

Display This Question:

If Hoe vaak stemt u? = Ik stem altijd, maar ik heb wel eens een enkele verkiezing gemist

Or Hoe vaak stemt u? = Ik stem soms wel en soms niet

Or Hoe vaak stemt u? = Ik stem zelden of nooit

Or Hoe vaak stemt u? = Ik heb nog nooit gestemd

Q212 Waarom gaat u (soms) niet stemmen? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- ☐ Ik stem uit principe niet omdat ik een totaal andere kijk op de politiek heb (1)
- ☐ Ik ben tevreden met het huidige beleid en daarom is het niet nodig dat ik ga stemmen (4)
- ☐ Mijn stem maakt toch geen verschil (5)
- ☐ Politiek interesseert me niet (6)
- ☐ Sommige verkiezingen interesseren mij niet (12)
- ☐ Ik weet niet genoeg van de politiek om te gaan stemmen (7)
- ☐ Geen enkele partij sluit aan bij wat ik wil (11)
- ☐ De politiek geeft niet om mij (9)
- ☐ Ik kon niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of andere persoonlijke omstandigheden (8)
- ☐ Ik heb uit protest niet gestemd (23)
- ☐ Ik mocht niet stemmen (20)
- ☐ Een andere reden, namelijk: (10) _____

Als u bij een verkiezing niet heeft gestemd terwijl dit wel mocht, wat voor verkiezingen waren da... = Referendum

- ☐ Om te voorkomen dat de opkomstdrempel bij een referendum gehaald werd (18)

Display This Question:

If Waarom gaat u (soms) niet stemmen? Meerdere antwoorden zijn mogelijk. = Ik heb uit protest niet gestemd

Q240 Waar tegen protesteerde u?

Page Break

Q64 Op 20 maart 2019 vinden de Provinciale Statenverkiezingen plaats. Geef alstublieft aan hoe groot de kans is dat u gaat stemmen. 0 betekent zeker niet en 10 zeker wel.

- ☐ Zeker niet 0 (1)
- ☐ 1 (2)
- ☐ 2 (3)
- ☐ 3 (4)
- ☐ 4 (5)
- ☐ 5 (6)
- ☐ 6 (7)
- ☐ 7 (8)
- ☐ 8 (9)
- ☐ 9 (10)
- ☐ Zeker wel 10 (11)

Display This Question:

*If Op 20 maart 2019 vinden de Provinciale Statenverkiezingen plaats. Geef alstublieft aan hoe groot... !=
Zeker wel 10*

Q142 Als u zou besluiten **niet** te gaan stemmen bij de Provinciale Statenverkiezingen, wat zouden daar dan de belangrijkste redenen voor zijn? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- ☐ Stemmen heeft geen zin, de politiek luistert toch niet (1)
- ☐ Ik weet te weinig van provinciale politiek en de partijen die meedoen (2)
- ☐ Geen enkele partij sluit aan bij wat ik wil (10)
- ☐ Ik ken geen enkele geschikte kandidaat (7)
- ☐ Ik heb geen belangstelling voor provinciale politiek (3)
- ☐ Uit protest tegen de genomen beslissingen (4)
- ☐ Ik heb het te druk om te stemmen (6)
- ☐ Ik vind de Provinciale Statenverkiezingen onbelangrijk (8)
- ☐ Ik voel mij niet betrokken bij mijn provincie (9)
- ☐ Anders, namelijk (12) _____
- ☐ Ik mag niet stemmen (15)
- ☐ Ik ga nooit stemmen (5)
- ☐ Ik stem altijd (11)

Page Break

Q130 Op 20 maart 2019 vinden de waterschapsverkiezingen plaats. Geef alstublieft aan hoe groot de kans is dat u gaat stemmen. 0 betekent zeker niet en 10 zeker wel.

- ☐ Zeker weten niet 0 (1)
- ☐ 1 (2)
- ☐ 2 (3)
- ☐ 3 (4)
- ☐ 4 (5)
- ☐ 5 (6)
- ☐ 6 (7)
- ☐ 7 (8)
- ☐ 8 (9)
- ☐ 9 (10)
- ☐ Zeker weten wel 10 (11)

Display This Question:

*If Op 20 maart 2019 vinden de waterschapsverkiezingen plaats. Geef alstublieft aan hoe groot de kans...
!= Zeker weten wel 10*

Q191 Als u zou besluiten **niet** te gaan stemmen bij de waterschapsverkiezingen, wat zouden daar dan de belangrijkste redenen voor zijn? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- ☐ Stemmen heeft geen zin, de politiek luistert toch niet (1)
- ☐ Ik weet te weinig van politiek en partijen in de waterschappen (2)
- ☐ Geen enkele partij sluit aan bij wat ik wil (10)
- ☐ Ik ken geen enkele geschikte kandidaat (7)
- ☐ Ik heb geen belangstelling voor politiek van de waterschappen (3)
- ☐ Uit protest tegen de genomen beslissingen (4)
- ☐ Ik heb het te druk om te stemmen (6)
- ☐ Ik vind de waterschapsverkiezingen onbelangrijk (8)
- ☐ Ik voel mij niet betrokken bij mijn waterschap (9)
- ☐ Anders, namelijk (12) _____
- ☐ Ik mag niet stemmen (15)
- ☐ Ik ga nooit stemmen (5)
- ☐ Ik stem altijd (11)

Page Break

Display This Question:

If Hoe vaak stemt u? = Ik stem altijd, maar ik heb wel eens een enkele verkiezing gemist

Or Hoe vaak stemt u? = Ik stem soms wel en soms niet

Or Hoe vaak stemt u? = Ik stem zelden of nooit

Or Hoe vaak stemt u? = Ik heb nog nooit gestemd

Q238 In Nederland is het mogelijk om iemand te machtigen om voor u te stemmen. Welke van de onderstaande uitspraken is op u van toepassing?

- ☐ Ik heb nooit van die machtiging gebruik gemaakt als ik zelf niet kon stemmen (4)
- ☐ Bij sommige verkiezingen waar ik zelf niet kon stemmen heb ik iemand gemachtigd, maar bij sommige niet (2)
- ☐ Bij iedere verkiezing waar ik zelf niet kon stemmen, heb ik iemand gemachtigd (3)
- ☐ Ik wist niet dat deze mogelijkheid bestond (5)

End of Block: Gaat wel/niet stemmen

Start of Block: Politieke houding

Q131 Op welke politieke partij heeft u bij de Tweede Kamerverkiezingen op 15 maart 2017 gestemd?

- ☐ CDA (1)
  - ☐ PvdA (2)
  - ☐ SP (3)
  - ☐ VVD (4)
  - ☐ PVV (5)
  - ☐ GroenLinks (6)
  - ☐ ChristenUnie (7)
  - ☐ D66 (8)
  - ☐ Partij voor de Dieren (9)
  - ☐ SGP (10)
  - ☐ 50PLUS (11)
  - ☐ DENK (12)
  - ☐ Forum voor Democratie (13)
  - ☐ Een andere partij, namelijk (14) _____
  - ☐ Blanco (15)
  - ☐ Ik heb niet gestemd (16)
  - ☐ Dat weet ik niet meer (17)
  - ☐ Ik mocht niet stemmen (18)
-

Q133 Op welke partij heeft u bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018 gestemd?

- ☐ CDA (1)
- ☐ PvdA (2)
- ☐ SP (3)
- ☐ VVD (4)
- ☐ PVV (5)
- ☐ GroenLinks (6)
- ☐ ChristenUnie (7)
- ☐ D66 (8)
- ☐ Partij voor de Dieren (9)
- ☐ SGP (10)
- ☐ 50PLUS (11)
- ☐ DENK (15)
- ☐ Een lokale partij, namelijk (12) _____
- ☐ Een andere partij, namelijk (19) _____
- ☐ Blanco (13)
- ☐ Ik heb niet gestemd (14)
- ☐ Ik mocht niet stemmen / Er waren geen verkiezingen in mijn gemeente (22)

Page Break

Q196 Kunt u aangeven hoe sympathiek of onsympathiek u de volgende politieke partijen vindt? U kunt iedere partij hiervoor een cijfer geven van 0 tot en met 10. Een 0 betekent dat u deze partij zeer onsympathiek vindt en 10 dat u deze partij zeer sympathiek vindt. Als u een partij niet kent, kunt u dat ook aangeven.

	Ze on sympathiek 0 (1)	1 (2)	2 (3)	3 (4)	4 (5)	5 (6)	6 (7)	7 (8)	8 (9)	9 (10)	Ze sympathiek 10 (11)	Ken ik niet (12)
CDA (1)	☐										☐	☐
PvdA (2)	☐										☐	☐
SP (3)	☐										☐	☐
VVD (4)	☐										☐	☐
PVV (5)	☐										☐	☐
GroenLinks (6)	☐										☐	☐
ChristenUnie (7)	☐										☐	☐
D66 (8)	☐										☐	☐
Partij voor de Dieren (9)	☐										☐	☐
SGP (10)	☐										☐	☐
50PLUS (11)	☐										☐	☐
DENK (12)	☐										☐	☐
Forum voor Democratie (13)	☐										☐	☐

Page Break

Q235 In de politiek spreekt men vaak over 'links' en 'rechts'. Waar op de schaal zou u uw eigen politieke ideeën plaatsen?

- ☐ Links 0 (1)
  - ☐ 1 (2)
  - ☐ 2 (3)
  - ☐ 3 (4)
  - ☐ 4 (5)
  - ☐ 5 (6)
  - ☐ 6 (7)
  - ☐ 7 (8)
  - ☐ 8 (9)
  - ☐ 9 (10)
  - ☐ Rechts 10 (11)
-

Q237 In de politiek spreekt men vaak over "conservatief" en "progressief". Waar zou u zichzelf plaatsen op een politieke schaal van conservatief naar progressief?

- ☐ Conservatief 0 (1)
- ☐ 1 (2)
- ☐ 2 (3)
- ☐ 3 (4)
- ☐ 4 (5)
- ☐ 5 (6)
- ☐ 6 (7)
- ☐ 7 (8)
- ☐ 8 (9)
- ☐ 9 (10)
- ☐ Progressief 10 (11)

End of Block: Politieke houding

Start of Block: Democratische houding & political efficac

Q60 De volgende stellingen gaan over politiek in het algemeen

	Helemaal niet mee eens (1)	Niet mee eens (2)	Neutraal (3)	Mee eens (4)	Helemaal mee eens (5)
In een democratie is het heel belangrijk dat iedereen stemt, ook ik (1)	☐	☐	☐	☐	☐
Stemmen is een plicht tegenover de samenleving (2)	☐	☐	☐	☐	☐
Stemmen is een bijzondere gebeurtenis (30)	☐	☐	☐	☐	☐
Stemmen levert mij persoonlijk niets op (3)	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik niet zou stemmen, zouden mensen om mij heen slecht over me denken (4)	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zou me schuldig voelen als ik niet zou stemmen (5)	☐	☐	☐	☐	☐
Omdat ik onvoldoende kan bepalen waar partijen voor staan weet ik vaak niet op wie ik moet stemmen (28)	☐	☐	☐	☐	☐

De politieke
partijen lijken
allemaal zo op
elkaar dat het
niet uitmaakt
wat ik stem (29)

☐☐☐☐☐

Er zijn één of
meer mensen
waar ik graag
mee praat
voordat ik ga
stemmen (16)

☐☐☐☐☐

De democratie
in Nederland
functioneert
goed (27)

☐☐☐☐☐

Politici zijn niet
geïnteresseerd
in mijn mening
(17)

☐☐☐☐☐

Mensen zoals ik
hebben niets te
zeggen over wat
de regering
doet (19)

☐☐☐☐☐

Page Break

Q194 Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen?

	Helemaal niet mee eens (1)	Niet mee eens (2)	Neutraal (3)	Mee eens (4)	Helemaal mee eens (5)
Ik ben dankbaar dat ik in een democratie leef (8)	☐	☐	☐	☐	☐
Door niet te stemmen, kan iemand zijn onvrede laten blijken (12)	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb vertrouwen in de politiek (11)	☐	☐	☐	☐	☐
Het duurt soms lang voordat een politiek besluit wordt genomen, maar het is goed dat veel partijen betrokken zijn (15)	☐	☐	☐	☐	☐
Dit land heeft een sterke leider nodig, die snel beslissingen kan nemen (20)	☐	☐	☐	☐	☐
Ik volg verkiezingscampagnes intensief (21)	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben geïnteresseerd in de politiek (22)	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind dat ik de politieke kwesties die momenteel spelen goed begrijp (23)	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat ik net zo goed geïnformeerd ben over politiek en de overheid als de meeste mensen (24)	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind dat ik goed in staat ben om deel te nemen aan de politiek (25)	☐	☐	☐	☐	☐

Q160 Als ik aan politiek denk, voel ik...

		...helemaal geen 0 (1)	1 (2)	2 (3)	3 (4)	4 (5)	5 (6)	6 (7)	7 (8)	8 (9)	9 (10)	...erg veel 10 (11)
...wantrouwen (1)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...afschuw (2)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...verveling (3)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...interesse (4)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...hoop (5)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...angst (6)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...respect (7)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...enthousiasme (8)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...iets anders, namelijk: (9)		☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

End of Block: Democratische houding & political efficacy

Start of Block: Persoonlijkheidskenmerken

Q232 In het algemeen beschouw ik mezelf:

- ☐ Erg ongelukkig 1 (1)
  - ☐ 2 (2)
  - ☐ 3 (3)
  - ☐ 4 (4)
  - ☐ 5 (5)
  - ☐ 6 (6)
  - ☐ Heel gelukkig 7 (7)
-

Q234 Vergeleken met de meeste mensen om mij heen beschouw ik mezelf:

- ☐ Minder gelukkig dan de meeste mensen 1 (1)
  - ☐ 2 (2)
  - ☐ 3 (3)
  - ☐ 4 (4)
  - ☐ 5 (5)
  - ☐ 6 (6)
  - ☐ Gelukkiger dan de meeste mensen 7 (7)
-

Page Break

Q228 Hoe vaak ...

	bijna nooit (1)	soms (2)	vaak (3)
...mist u gezelschap? (1)	☐	☐	☐
...voelt u zich buiten gesloten? (2)	☐	☐	☐
...voelt u zich geïsoleerd van anderen? (3)	☐	☐	☐

Q230 Hoeveel goede vrienden heeft u?

- ☐ Geen (1)
- ☐ 1 goede vriend (2)
- ☐ 2 tot 3 goede vrienden (3)
- ☐ 4 tot 9 goede vrienden (4)
- ☐ 10 tot 20 goede vrienden (5)

Q230 In de afgelopen maand, hoe vaak had u het gevoel...

	nooit (1)	soms (2)	regelmatig (3)	vaak (4)	altijd (5)
....dat u warme en vertrouwde relaties met anderen had? (2)	☐	☐	☐	☐	☐
...dat u iets belangrijks hebt bijgedragen aan de samenleving? (4)	☐	☐	☐	☐	☐
...dat u deel uitmaakte van een gemeenschap of een groep? (5)	☐	☐	☐	☐	☐
...dat mensen om u heen heel dankbaar waren voor wat u deed? (6)	☐	☐	☐	☐	☐

Page Break

Q239 Welke van de volgende uitspraken zijn op u van toepassing? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- ☐ Ik doe vrijwilligerswerk (1)
- ☐ Ik ben actief voor mijn sportclub of vereniging (2)
- ☐ Ik ben actief in mijn buurt, dorp of stad (3)
- ☐ Ik heb wel eens in een bestuur gezeten (4)
- ☐ Ik heb veel contact met mijn burens (6)
- ☐ Op mijn werk zet ik mij samen met anderen in voor een betere werksituatie (7)
- ☐ Ik neem wel eens deel aan een demonstratie of protest (8)

End of Block: Persoonlijkheidskenmerken

Start of Block: Precariteit

Q148 Als u de samenleving voorstelt als een ladder:

Bovenaan de ladder staan mensen die het heel erg goed hebben - zij hebben het meeste geld, de beste opleiding en de beste banen. Onderaan de ladder staan mensen die het het slechtst hebben - zij hebben het minste geld, de laagste opleiding en de slechtste banen of geen baan.

Hoe hoger u uzelf plaatst op de ladder, hoe dichterbij de mensen bovenaan. Hoe lager u uzelf plaatst op de ladder, hoe dichterbij de mensen onderaan.

Waar zou u zichzelf plaatsen op deze ladder?

- ☐ 1 (1)
- ☐ 2 (2)
- ☐ 3 (12)
- ☐ 4 (13)
- ☐ 5 (14)
- ☐ 6 (15)
- ☐ 7 (16)
- ☐ 8 (17)
- ☐ 9 (18)
- ☐ 10 (19)

Page Break

Q114 Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogelijk)

- ☐ Schoolgaand (1)
- ☐ Studerend aan hogere onderwijsinstelling (2)
- ☐ Eigen baas (3)
- ☐ In dienst van iemand anders (voltijd) (4)
- ☐ In dienst van iemand anders (parttime) (5)
- ☐ In dienst van iemand anders (ander soort contract - voltijd noch parttime) (6)
- ☐ Huisvrouw/huisman/voltijd ouder (7)
- ☐ Gepensioneerd (8)
- ☐ Werkloos (9)
- ☐ Anders, namelijk (10) _____

Display This Question:

If Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli...
= Eigen baas

Q116 Hoeveel mensen heeft u in dienst?

- ☐ Geen. Ik werk voor mijzelf (1)
- ☐ Tussen 1 en 10 mensen (2)
- ☐ Tussen 11 en de 50 mensen (3)
- ☐ Meer dan 50, namelijk (4) _____

Display This Question:

If Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli...
= Werkloos

Q118 Bent u werkloos geweest voor minder dan 1 jaar of langer dan dat?

- ☐ Minder dan 1 jaar (1)
- ☐ Langere periode (meer dan 1 jaar) (2)

Display This Question:

If Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli...
= Gepensioneerd

Q225 Hoeveel verwacht u aan uw familie/kinderen te schenken als erfenis (inclusief de waarde van vastgoed)?

- ☐ Niet van toepassing (ik heb geen kinderen/familie) (1)
- ☐ Niks (4)
- ☐ Minder dan €10.000 (5)
- ☐ €10.001 - €100.000 (6)
- ☐ €100.001 - €500.000 (7)
- ☐ Meer dan €500.000 (8)

Display This Question:

If Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli...
!= In dienst van iemand anders (voltijd)

And Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli...
!= In dienst van iemand anders (parttime)

And Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli...
!= In dienst van iemand anders (ander soort contract - voltijd noch parttime)

Q226 Wilt u ons vertellen in welke mate u het eens of oneens bent met de volgende uitspraken?

	Helemaal niet mee eens (1)	Niet mee eens (2)	Mee eens (3)	Helemaal mee eens (4)
Ik heb over het algemeen het gevoel dat wat ik in het leven doe de moeite waard is (1)	☐	☐	☐	☐
Het leven is tegenwoordig zo ingewikkeld dat ik mijn eigen draai hier niet in kan vinden (5)	☐	☐	☐	☐
Het is de taak van de overheid om te zorgen voor een degelijke levensstandaard voor ouderen (3)	☐	☐	☐	☐
Een financiële bijdrage van jonge werkende mensen om ouderen te helpen is eerlijk (2)	☐	☐	☐	☐
Kinderen horen hun ouders financieel te helpen, als zij dat nodig hebben (6)	☐	☐	☐	☐
Ouders horen hun volwassen kinderen financieel te helpen als zij dat nodig hebben (7)	☐	☐	☐	☐
Een financiële bijdrage van werkende mensen om werklozen te helpen is eerlijk (4)	☐	☐	☐	☐

Display This Question:

If Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli... = Eigen baas

Or Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli... = In dienst van iemand anders (voltijd)

Or Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli... = In dienst van iemand anders (parttime)

Or Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli... = In dienst van iemand anders (ander soort contract - voltijd noch parttime)

Q220 Als u denkt aan uw eigen werksituatie, in welke mate bent u het eens met de volgende stellingen.

	Helemaal niet mee eens (1)	Niet mee eens (2)	Mee eens (3)	Helemaal mee eens (4)
Het aantal uren dat ik werk zal waarschijnlijk afnemen in de komende zes maanden (1)	☐	☐	☐	☐
Ik heb voldoende mogelijkheden om carrière te maken (2)	☐	☐	☐	☐
Mijn inkomen is passend voor de verantwoordelijkheden die ik heb (4)	☐	☐	☐	☐

Display This Question:

If Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli... = In dienst van iemand anders (voltijd)

Or Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli... = In dienst van iemand anders (parttime)

Or Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli... = In dienst van iemand anders (ander soort contract - voltijd noch parttime)

Q222 In hoeverre bent u bezorgd dat onderstaande situaties u op uw werk beïnvloeden?

	Helemaal niet bezorgd (1)	Niet heel erg bezorgd (2)	Bezorgd (3)	Zeer bezorgd (4)
Door discriminatie oneerlijk behandeld worden (2)	☐	☐	☐	☐
Oneerlijk behandeld worden door de directie (3)	☐	☐	☐	☐
Toekomstige veranderingen in mijn baan waardoor mijn kennis en kunde moeilijker gebruikt kunnen worden (5)	☐	☐	☐	☐
Toekomstige veranderingen waardoor mijn salaris verminderd wordt (6)	☐	☐	☐	☐
Een andere mindere interessante baan binnen dezelfde organisatie krijgen (7)	☐	☐	☐	☐

Page Break

Display This Question:

If Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli...
= In dienst van iemand anders (voltijd)

Or Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord
mogeli... = In dienst van iemand anders (parttime)

Or Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord
mogeli... = In dienst van iemand anders (ander soort contract - voltijd noch parttime)

Q224 Met het oog op uw baan, in hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken?

	Helemaal niet mee eens (1)	Niet mee eens (2)	Mee eens (3)	Helemaal mee eens (4)
Ik ben bang in de nabije toekomst ontslagen te worden (1)	☐	☐	☐	☐
Normaal gesproken word ik gewoon betaald als ik een werkdag mis (2)	☐	☐	☐	☐
Ik heb vrijheid om beslissingen te nemen op mijn werk (4)	☐	☐	☐	☐
Ik ben bang dat ik volgens mijn managers niet genoeg werk (5)	☐	☐	☐	☐
Het zou makkelijk voor mij zijn om een baan bij een andere werkgever met ongeveer hetzelfde salaris en voordelen te vinden (7)	☐	☐	☐	☐

Display This Question:

*If Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord mogeli...
= In dienst van iemand anders (voltijd)*

*Or Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord
mogeli... = In dienst van iemand anders (parttime)*

*Or Welke van de volgende categorieën is op uw situatie van toepassing? (meer dan één antwoord
mogeli... = In dienst van iemand anders (ander soort contract - voltijd noch parttime)*

Q126 Hoe waarschijnlijk is het dat u het komende jaar werkloos wordt en tenminste één maand op zoek bent naar werk?

- ☐ Erg onwaarschijnlijk (1)
  - ☐ Onwaarschijnlijk (2)
  - ☐ Waarschijnlijk (3)
  - ☐ Erg waarschijnlijk (4)
  - ☐ Weet ik niet (5)
-

Q130 Hoe waarschijnlijk is het dat er in het komende jaar een periode is waarin u te weinig geld heeft voor alle noodzakelijke huishoudelijke kosten?

- ☐ Erg onwaarschijnlijk (1)
- ☐ Onwaarschijnlijk (2)
- ☐ Waarschijnlijk (3)
- ☐ Erg waarschijnlijk (4)
- ☐ Weet ik niet (5)

End of Block: Precariteit

st

Start of Block: Media

Q146 Hoe vaak gebruikt u de volgende media?

	Nooit (1)	Minder vaak dan één keer per maand (2)	Eén keer per maand (3)	Eén keer per week (4)	Meerdere keren per week (5)	Iedere dag/ bijna iedere dag (6)
Ik kijk tv (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik lees posts of artikelen op sociale media (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik lees de krant (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik lees tijdschriften (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik luister naar de radio (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik lees boeken (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

 Page Break

Q174 Kunt u aangeven of u wel of geen vertrouwen heeft in de onderstaande instituties?

	Geen enkel vertrouwen 1 (1)	2 (2)	3 (3)	4 (4)	5 (5)	6 (6)	7 (7)	8 (8)	9 (9)	Veel vertrouwen 10 (10)	Weet ik niet (11)
De televisie (1)	☐									☐	☐
De kranten (2)	☐									☐	☐
De vakbonden (3)	☐									☐	☐
Het rechtssysteem (4)	☐									☐	☐
De grote ondernemingen (5)	☐									☐	☐
De Tweede Kamer (6)	☐									☐	☐
De regering (7)	☐									☐	☐
De wetenschap (8)	☐									☐	☐
De politie (11)	☐									☐	☐
Gezondheidszorg (9)	☐									☐	☐
Politieke partijen (10)	☐									☐	☐
De Europese Unie (12)	☐									☐	☐

End of Block: Media

Start of Block: Einde

Q111 Door op het pijltje onderaan deze pagina te klikken beëindigt u de enquête. Heeft u nog opmerkingen naar aanleiding van de vragen dan kunt u deze hieronder kwijt. Met uw commentaar kunnen wij de enquête in de toekomst verbeteren. Hartelijk dank voor uw deelname.

End of Block: Einde
